

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી
વિશ્વ તરફની ઉડાન

પંખ

અંક ૨૭ | એપ્રિલ ૨૦૧૮

ડીલ કરતાં આવડે આકાશ સાથે જો તને,
લેખને બદલે તું ઘરમાં ચંદ્ર પણ ટાંગી શકે !
- ગુંજન ગાંધી

<http://www.facebook.com/pankhemmagazine>

સંપાદકની ક્લમે

જहाँ रहेगा वहीं रौशनी लुटाएगा, - याज्ञिक वधासिया
किसी चराग का अपना मकान नहीं होता
- वसीम बरेलवी

એક તરફ સીરિયામાં હુમલાઓ થઈ ગયા છે, કોમનવેલ્થ ગેમ્સની ધમાકેદાર શરૂઆત થઈ ગઈ છે, પણ ક્રિકેટપ્રેમીઓ આઈપીએલમાં સચવાઈ ગયા છે, બોર્ડની પરીક્ષાઓ ઓલમોસ્ટ પૂરી થઈ ગઈ છે, ઘણાનાં મોંઘા ભાવના ફેસબૂક એકાઉન્ટની માહિતીઓ લીક થઈ ગઈ છે, દેશની અસ્મિતાઓ અને વારસાનો એક લેપ લગાવી દેશ અંદરથી ખોખલો થતો જાય છે. ખતરનાક ગરમી વચ્ચે ક્યારેક ક્યારેક ક્લાઈમેટ ચેન્જને લીધે માવઠું પણ પડી જાય છે, ને બજારમાં 'સારી' કહી શકાય કેરી હજી આવી નથી, ગુજરાત સ્થાપના દિન નજીક આવી રહ્યો છે. એક તરફ એક સરકારી અધિકારીએ લાંચ માંગી હોવાના પુરાવા મારી પાસે ના હોવાથી હું એની વિરુદ્ધ કંઈ કરી શકતો નથી અને બીજી તરફ સાંભળ્યું છે કે સોશિયલ મીડિયામાં એક નાની છોકરીનાં બળાત્કાર પર જબરો ગુસ્સો અને હમદર્દી બતાવવામાં આવ્યા છે.

બસ બીજું તો શું..! 'પંખ'નો સત્તાવીસમો અંક આપની સમક્ષ હાજર છે, ઘણી નવી વાતો સાથે. આ અંક તમને સ્ટીફન હોકિંગના પ્રેરણાદાયી જીવન વિષે 'Catalyst' કોલમમાં અવગત કરાવશે. 'ટેકવેરિયા' તમને 'મેજિક રીઅલિઝમ'ની એક અલગ દુનિયામાં લઈ જશે

અને 'અસ્પર્શ્ય'માં તમને સંવેદનશીલતા પર સંવેદનથી ભરપુર આર્ટીકલ વાંચવા મળશે. 'Humourસ'માં તમને ભરબપોરે લાઈટ જાય ત્યારે શું થાય, એ પર એક રમુજ મળશે, તો 'ઝિંદગી.com' તમને આ હાઈટેક યુગમાં પાછલી ઉંમરના પ્રેમવિશ્વમાં દોરી જશે. 'તમને મળ્યાનું યાદ' તમને નેહા પુરોહિતની પાંચ 'મોનોઇમેજ' સ્વરૂપની કવિતાઓનો આસ્વાદ કરાવશે, નરેશ સોલંકીની કવિતાઓ સાથેસાથે એક 'લપડાક' રીઝર્વેશન સીસ્ટમ પર પણ લાગશે. 'Knowtamin'માં 'ગુજરાત સ્થાપના દિન' નિમિત્તે ગુજરાત વિષે કેટલીક જાણીઅજાણી વાતો જણાવશે અને 'પેરિસ્કોપ' તમને પોતાની જાત માટે સમય કાઢવાનું અને પોતાને પ્રેમ કરવાનું શીખવશે.

'પંખ'એ ચાલુ કરેલ એક નવા ઉપક્રમ 'DEAR POSTCARD' અંતર્ગત અમારી પાસે ટપાલો આવવાની ચાલુ થઈ ગઈ છે. તમે એના વિષે અજાણ હોય, તો આ અંકમાં તમને એ વિષે વધુ માહિતી મળશે. નવા અનુભવ માટે તૈયાર થઈ જાવ.

ટપકું
પુસ્તક એક એવું સપનું છે, જે તમે
હાથમાં પકડી શકો છો.
- અજ્ઞાત

A Brief history of Stephen Hawking

Catalyst
- અનંત ગોહિલ

“તમારી કમજોરીઓને, તમારી ઉણપને ક્યારેય તમારી ઉપર હાવી ન થવા દો, એને એક બખ્તરની જેમ પોતાના પર ધારણ કરી લો. અને પછી તમે જોશો કે એ વાત ક્યારેય તમને નુકશાન પહોંચાડવા માટે, તમારી વિરુદ્ધ વપરાઈ નહીં શકે.” આ શબ્દો છે જ્યોર્જ આર.આર. માર્ટીનની મહાન નવલકથા ‘ગેમ ઓફ થ્રોન્સ’ના એક મહત્વના પાત્ર ટીરીયન લેનિસ્ટરના! કેટલાક લોકો પોતાની અપંગતાને પોતાની કમજોરી માનીને આખું જીવન ઉદાસીમાં અથવા ભગવાનને કોસવામાં વિતાવી નાખે છે અને અમુક લોકો એ જ અપંગતાને પોતાની તાકાત બનાવીને કંઈક એવું કરી બતાવે છે કે આખી દુનિયાની આંખો એમની સિદ્ધિઓથી અંજાઈ જાય છે.

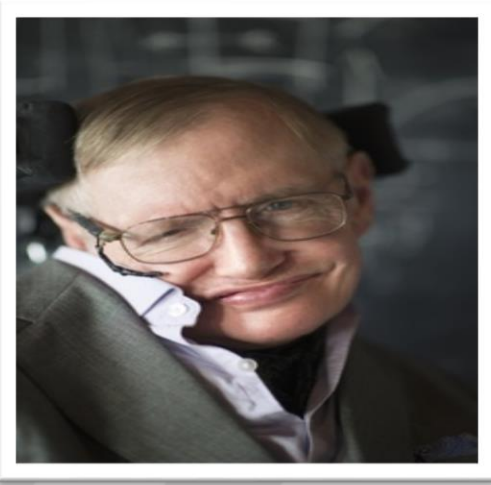
એક એકવીસ વર્ષનો નવયુવાન છોકરો, એક સફળતમ કારકિર્દી, એક ઉજળું ભવિષ્ય જેની રાહ જોઈ રહ્યું છે એ યુવાનને જ્યારે ખબર પડે કે એને એક અસાધ્ય બીમારી લાગુ પડી ચુકી છે અને કદાચ વધુમાં વધુ એ ૨ કે ૩ વર્ષનો મહેમાન છે, ત્યારે એના મનમાં વિચારોનું કેવું યુદ્ધ મંડાવું હશે? બંધ આંખે જોયેલા સપના જ્યારે ખુલ્લી આંખે કકડભૂસ થતા દેખાય, એ

પીડા કદાચ કોઈ શારીરિક પીડા કરતા પણ વધુ દુઃખદાયક હોય છે. પણ એ જ એકવીસ વર્ષનો યુવાન પોતાના દ્રઢ મનોબળથી આગળ વધે છે અને માત્ર એટલું જ નહીં, પોતાની નિર્બળતાને એ એટલી નીડરતાથી હરાવે છે કે આવનારી અનેક પેઢીઓ એનું નામ એક આદર સાથે યાદ રાખશે. જીવન જીવવા પ્રત્યેનો એનો અસામાન્ય હકારાત્મક અભિગમ જ એને મહાનતમ વ્યક્તિઓની યાદીમાં એક ઉચ્ચતમ પદવી પર મૂકી દે છે.

આ વ્યક્તિ એટલે બીજું કોઈ નહી પણ જેને આપણા માટે બ્રહ્માંડની સમજને સહજ બનાવી, એક વણખેડાયેલ રસ્તાને આપણા માટે સુગમ કરી નાખ્યો એવા સ્ટીફન હોકિંગની! ૮ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૨ ના દિવસે જન્મેલ સ્ટીફન કદાચ બ્રહ્માંડના રહસ્ય ઉકેલવા માટે જ સર્જાયા છે એમાં કુદરતનો પણ ઈશારો હોય તેમ બરાબર એ જ દિવસે ગેલીલિયોની ૩૦૦મી પુણ્યતિથી પણ હતી! આપણને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે આટલા પ્રતિભાસંપન્ન અને બુદ્ધિનિષ્ઠ એવા સ્ટીફન જ્યારે ૯ વર્ષના હતા ત્યારે એ પોતાના વર્ગના સૌથી ઠોઠ વિદ્યાર્થી હતા,

તેમના માર્ક બાકી બધા વિદ્યાર્થીઓ કરતા ઓછા રહેતા. આટલા ઓછા માર્ક છતાં પણ સ્ટીફનના મિત્રો અને તેના શિક્ષકોને પૂરો ભરોસો હતો કે આગળ જતા આ વ્યક્તિ દુનિયાના ‘જીનિયસ’ વ્યક્તિઓમાંથી એક બનશે, અરે ત્યાં સુધી કે સ્ટીફનનું હુલામણું નામ પણ ‘આઇન્સ્ટાઇન’ હતું!

સ્ટીફનને બાળપણથી જ ગણિત વિષય પ્રત્યે થોડો વધુ લગાવ હતો. પણ, તેના પિતા ‘ફેન્ક’ની ઈચ્છા તેને ‘મેડિસીન’ ભણાવવાની હતી. પણ સ્ટીફનને બાયોલોજી-જીવવિજ્ઞાન વિષય પસંદ નહોતો, એને લાગતું કે બાયોલોજી વધુ ‘ડીસ્ક્રીપ્ટીવ’ છે. બાયોલોજી જેવા વર્ણનાત્મક વિષય કરતા એ તેનું માર્ક કોઈ ‘પ્રીસાઇઝ’ અને કોઈ એક ચોક્કસ ‘કોન્સેપ્ટ’ હોય તેવા વિષયમાં લગાવવા માંગતા હતા.

હાઈ-સ્કૂલમાં ઓછા માર્ક હોવા છતાં પણ સ્ટીફનને ‘ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી’માં એડમીશન મળી ગયું. પણ તકલીફ એ થઈ કે ઓક્સફર્ડમાં મુખ્ય વિષય તરીકે ‘ગણિત’ વિષય ઉપલબ્ધ નહોતો. એથી પોતાની ઈચ્છાઓ સાથે થોડું કોમ્પ્રોમાઈઝ કરીને ‘ફિઝિક્સ’ મુખ્ય-વિષય સાથે સ્ટીફને પોતાની ઓક્સફર્ડની સફર શરૂ કરી.

ફિઝિક્સ વિષયમાં બે ફાંટા પડતા હતા. એક હતું ‘પાર્ટિકલ ફિઝિક્સ’ કે જેમાં નાના અણુ-પરમાણુના સ્વભાવ વિશે સમજવાનું હતું. અને બીજું બાજુ હતું, ‘કોસ્મોલોજી’ જેમાં સમગ્ર બ્રહ્માંડ તથા તેની ગતિવિધિઓ વિશે ભણવાનું રહેતું. તે વખતે કોસ્મોલોજી વિષયનું એટલું ચલણ નહોતું એ છતાં પણ સ્ટીફને કોસ્મોલોજી વિષય સાથે ઓક્સફર્ડમાં ભણવાનું શરૂ કર્યું. તે કહેતો કે પાર્ટિકલ ફિઝિક્સ ‘બોટની’-વનસ્પતિ શાસ્ત્ર જેવું છે. જેમાં કોઈ ચોક્કસ થિયરી નથી, એટલે એણે કોસ્મોલોજી વિષય પર પોતાની પસંદગી ઉતારી. આ નિર્ણય સાથે જ બ્રહ્માંડના રહસ્યો જાણવાની એની શોધ શરૂ થઈ ગઈ હતી.

આ શોધની સાથોસાથ એની ગંભીર બીમારીના લક્ષણો દેખાવાની પણ શરૂઆત થઈ ગઈ હતી. એને ચાલવામાં તકલીફ પડવા લાગી હતી, એને કોઈ વસ્તુ પકડવામાં મુશ્કેલી થતી હતી, ત્યાં સુધી કે બોલવામાં પણ એને ઘણી જ તકલીફ થવા લાગી હતી. કિસમસની રજાઓ દરમિયાન જ્યારે તે ઘરે આવ્યો ત્યારે તેનું કુટુંબ તેની આ બીમારીને કારણે ચિંતામાં મુકાઈ ગયું અને વહેલામાં વહેલી તકે કોઈ તજજ્ઞ ડોક્ટરને દેખાડવાનું નક્કી કર્યું. પણ આ ખરાબ સમયમાં જ સ્ટીફન સાથે એના જીવનની સૌથી સુંદર ઘટના બની ગઈ.

Quiet people have the **loudest** minds.

- Stephen Hawking

ન્યુ યરની પાર્ટીમાં એની મુલાકાત 'જેન' સાથે થઈ. જેનને સ્ટીફનની સેન્સ ઓફ હ્યુમર અને એની સ્વતંત્ર કાર્યશૈલી ખૂબ જ ગમી ગઈ. આ પસંદ ક્યારે પ્રેમમાં ફેરવાઈ ગઈ એની ખબર ના તો સ્ટીફનને રહી, ના તો જેનને!

એ પછીના સમયમાં સ્ટીફન એના શરીરમાં શું ગરબડ ચાલી રહી છે તેની તપાસ માટે બે અઠવાડિયા સુધી હોસ્પિટલમાં દાખલ થયો. બધી જ તપાસ કર્યા બાદ નિદાન થયું કે સ્ટીફનને એ.એલ.એસ (એમાયોટ્રોપિક લેટરલ સ્કલેરોસિસ) નામની ગંભીર 'ન્યુરોલોજીકલ' બીમારી લાગુ પડી ચુકી હતી. આ બીમારીમાં મગજમાં આવેલા ચેતાતંતુઓ સ્નાયુઓ પર પોતાનો કંટ્રોલ ગુમાવી બેસે છે. ડોક્ટરોએ તેને જણાવ્યું કે આ બીમારી સાથે તે બસ અમુક વર્ષો સુધી જ જીવી શકશે! સ્ટીફન માટે એ સૌથી દુઃખદાયક પળ હતી, એ સાવ નિરાશ થઈ ચુક્યો હતો. એને સમજ નહોતી પડતી કે એને શું કરવું જોઈએ?

એ સમયે હોસ્પિટલમાં એણે એક નાની ઉંમરના છોકરાને લ્યુકેમિયા (બ્લડ-કેન્સર) નામની બીમારીના કારણે મરતા જોયો, બસ આ જ પળે તેને વિચારી લીધું કે વિશ્વમાં બીજા કેટલા

બધા એવા લોકો છે જેની પરિસ્થિતિ તો તેનાથી પણ ખરાબ છે. એ પોતાના જીવન વિશે ખૂબ જ આશાવાદી બની ગયો. સમય જતા જેન સાથે એનો પ્રેમ પાંગર્યો અને બન્નેએ ટૂંક સમયમાં સગાઈ પણ કરી લીધી. આ વાતે સ્ટીફનને જીવવાનું વધુ એક કારણ આપી દીધું.

એ પછી તો સ્ટીફને કદી પાછું વાળીને જોયું જ નથી. એક પછી એક સફળતાના સોપાનો એણે સર કર્યા. માત્ર વ્હીલચેરના સહારે એણે આખા બ્રહ્માંડની સફર ખેડી. કેટલાય વિદ્યાર્થીઓ માટે તેમણે આ દિશામાં એક 'પાયોનીયર' તરીકે કામ કર્યું.

આ બધું થયું પણ એની પાછળનું કારણ છે સ્ટીફન હોકિંગનો હકારાત્મક અભિગમ, એની કોઈપણ પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવાની 'ફાઈટિંગ સ્પીરીટ'. મર્યા ત્યાં સુધી પોતાના ક્ષેત્રની મહત્તમ માહિતી પ્રાપ્ત કરી અને માત્ર એટલું જ નહીં, એ માહિતીને સામાન્ય માણસ સમજી શકે એટલી સહજ રીતે પ્રસ્તુત પણ કરી. માર્ચ મહિનાની ૧૪મી તારીખે તેમનું અવસાન થયું ત્યારે આઈન્સ્ટાઇનની ૧૩૯મી જન્મતિથી હતી, જાણે કે જન્મથી માંડીને મૃત્યુ સુધી તેઓ માત્ર બ્રહ્માંડ માટે જ સર્જાયા ના હોય!

આફ્ટર-શોક :

“I'M NOT AFRAID OF DEATH, BUT I'M IN NO HURRY TO DIE. I HAVE SO MUCH I WANT TO DO FIRST.

- STEPHEN HAWKING

મેજિક રીઅલિઝમ / વન હન્ડ્રેડ યર્સ ઓફ સોલિટ્યૂડ / જાદૂમાં વાસ્તવને રોપવાની કળા

ટેકવેરિયા
- સ્પર્શ હાર્ટિક

૧૯૬૦ અને ૧૯૭૦ ના દાયકા દરમિયાન લેટિન અમેરિકાનાં થર્ડ વર્લ્ડ કંટ્રી કહેવાતા આર્જેન્ટિના, કોલંબિયા, બ્રાઝિલ, ચિલી અને પેરુ જેવા દેશોની રાજકીય અને સામાજિક પરિસ્થિતિથી અસર પામીને જન્મેલી સાહિત્ય યુગવળ, 'લેટિન અમેરિકન બૂમ'એ એક નવાં પ્રકારની કથાશૈલીને પોષણ આપેલું જે આજે 'મેજિક રિઅલિઝમ' નામે જાણીતી છે.

'મેજિક' માને જાદૂ અને 'રીઅલિઝમ' માને વાસ્તવવાદ જેવા બે શબ્દોનું સંધાન પ્રથમ નજરે અસંગત લાગી શકે. ઘણી રીતે આ ટર્મને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, મેજિક રીઅલિઝમ એટલે એવી કથાશૈલી, જે વાર્તાઓમાં બે દૃષ્ટિકોણ સ્વીકારે છે : એક દૃષ્ટિકોણ વાર્તાજગતમાં પાત્રો અને ઘટનાઓને વાસ્તવિક રૂપે જોવાનો, બીજો દૃષ્ટિકોણ આ જ વાર્તાજગતમાં જાદૂ અને સુપરનેચરલ બાબતોનાં અસ્તિત્વનાં સ્વિકારનો.

એવો પ્રશ્ન થવો સાહજીક છે કે ફેન્ટસી યાને કલ્પનાકથાઓ કરતા મેજિક રીઅલિઝમ કેવી રીતે જૂઠું પડે છે? મેજિક રીઅલિઝમની વાર્તાઓ વાસ્તવવાદને વધારે અસરકારક બનાવવા માટે જાદૂ તત્વોનો સહારો લે છે અને વાર્તાઓ સંપૂર્ણપણે વાસ્તવિક વિશ્વમાં

જ આકાર લે છે. સર્જક જ્યારે ફેન્ટસી એલિમેન્ટ્સનો ઉપયોગ કરે છે ત્યારે તે આવા જાદૂ તત્વો અંગે કશી ચોખવટ નથી કરતો. સર્જક જાદૂ તત્વોને પણ વાસ્તવિક તત્વો જેટલી જ સાહજીકતાથી દર્શાવે છે. જ્યારે ફેન્ટસી જોના/કથાશૈલીમાં મોટાભાગે વાર્તાઓ વાસ્તવિક જગતને બદલે કોઈ કાલ્પનિક પૃષ્ઠભુમાં આકાર લે છે.

મેજિક રીઅલિઝમ શૈલીમાં ઘટનાઓની સચોટતા અંગે લેખક ઘણીવાર અસ્પષ્ટ વલણ દાખવે છે. ઘટના ખરેખર બની હતી એ વાંચકનાં મનમાં ઠસાવવા લેખક વધારે પ્રયત્ન નથી કરતાં. જ્યારે ફેન્ટસી વાર્તાઓમાં ઘટના બને એટલી સ્પષ્ટ અને જાદૂ રીતે રજૂ થાય એનું ધ્યાન રખાય છે જેથી વાંચક વાર્તાથી અભિભૂત થઈ શકે.

ફ્રાન્ઝ કાફકાની 'ધ મેટમોર્ફોસિસ' આ કથાશૈલીની પ્રારંભિક કૃતિઓમાં સૌથી વધું પ્રખ્યાત છે, જેમાં કથાનું મનુષ્યપાત્ર અંતે વિશાળ જંતુ બની જાય છે. કથા એ રીતે રજૂ કરવામાં આવી છે જાણે, આવા બનાવો સામાન્ય હોય! 'લાઈફ ઓફ પાઈ' નવલકથા પણ મેજિક રીઅલિઝમ કથાશૈલીનો ઉપયોગ કરે છે.

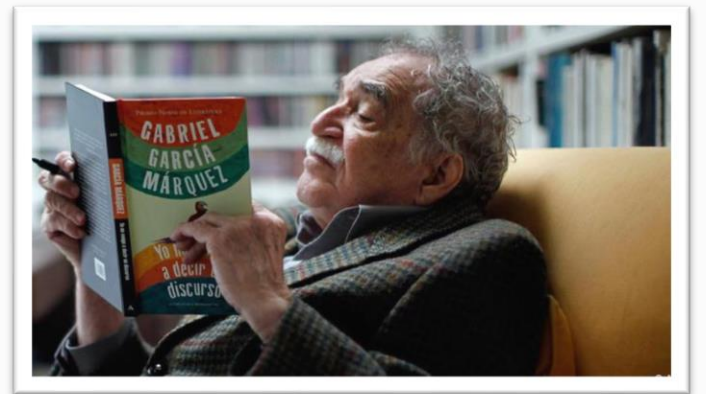
મધસાગરે ઘટેલી એક હોનારતને કારણે જહાજ ડૂબી જતાં પાઈ નામનો છોકરો લાઇફબોટમાં એક વાઘ સાથે ફસાઈ ગયો છે. આ વાર્તા વાસ્તવિક વિશ્વમાં આકાર લે છે જેમાં આવી દુર્ઘટના થવી સંભવ છે, પણ આગળ જઈને વાર્તા મેજિકલ એલિમેન્ટ્સ છતા કરે છે. પાઈ એક સમયે અંધ થઈ જાય છે, ભ્રાંતિની અવસ્થામાં સમુદ્રના અવાજો સાથે વાત કરે છે, સેંકડો મિરકેટ્સનું આવાસ એવા જાદુઈ ટાપુ પર આવી પહોંચે છે જ્યાં પરોપજીવી વનસ્પતિઓ બીજા સજીવોનું ભક્ષણ કરે છે.

ફ્રેન્ચ રેવલ્યુશન પછી ચિત્રકળા અને સાહિત્યમાં એવા સર્જકોનો દોર શરૂ થયો હતો જે વાસ્તવવાદના તરફદાર હતાં. અગાઉનાં સર્જકોએ, ખાસ તો ચિત્રકારોએ એમની કૃતિઓમાં જે રીતે જીવન, પ્રકૃતિ અને સમાજના સુંદર પાસાઓની કલાત્મક રજૂઆતો કરીને દુઃખ અને અસુંદરતા ધરાવતી મનુષ્યજીવનની વાસ્તવિકતાઓને અવગણી હતી, એનાં વિરોધમાં ઘણા ચિત્રકારોએ એવા ચિત્રો દોરવાની શરૂઆત કરી જે નિર્ભેળ સચ્ચાઈ રજૂ કરતાં હતાં. લેખનમાં પણ જ્યોર્જ ઈલિઅટે ‘મિડલમાર્ચ’ જેવી નવલકથા આપી હતી.

આ મૂવમેન્ટ પછી કળાક્ષેત્રે ‘એક્સપ્રેશનિઝમ’ની બોલબાલ વધી જેમાં સર્જક અભિવ્યક્તિ માટે વાસ્તવની ભૂમિ છોડીને એબસ્ટ્રેક્ટનાં આકાશમાં પોતાને અભિવ્યક્ત કરવામાં મોકળાશ અનુભવતો. કૃતિઓમાં આ કારણે અર્થનું નાવિન્ય અને ઊંડાણ તો ઉમેરાયા પણ, સર્જક વાસ્તવ જગતથી દૂર થવા લાગ્યો.

આ મૂવમેન્ટની વ્યાપક અસરનાં વિરોધમાં એવા કેટલાક સર્જકો ઊભા રહ્યાં જે હજુ પણ માનતા હતાં કે વાસ્તવવાદમાં અભિવ્યક્તિની મજબૂત અને વિશાળ શક્યતાઓ છે. આમા મુખ્ય હતાં જર્મન કલાકારો જેમની આ ચળવળ ‘ન્યૂ ઓબ્જેક્ટિવિટિ’ તરીકે ઓળખાઈ. લેટીન અમેરિકન સર્જકોએ આ ચળવળ પરથી પ્રેરણા લઈને પોતાની કથાઓ સર્ચિઅલ બનાવી, પોતપોતાની સંસ્કૃતિમાંથી દંતકથાઓનાં તત્વો એમાં ઉમેર્યાં. આ રીતે ‘મેજિક રીઅલિઝમ’નો જન્મ થયો. આ કથાશૈલીને પછી વિશ્વભરનાં સર્જકોએ પણ વધારી. સલમાન રશદીની નવલકથા ‘મિડનાઇટ ચિલ્ડ્રન’ પણ મેજિક રીઅલિઝમ માટે પ્રખ્યાત છે. વાર્તા મુજબ, ૧૫ ઓગસ્ટ ૧૯૪૭ની મધ્યરાત્રીએ બારથી એક વાગ્યા વચ્ચે જન્મેલા બાળકો પાસે ખાસ પ્રકારની શક્તિઓ છે.

કોલમ્બિઅન લેખક ગેબ્રિએલ ગાર્શિઆ માર્કેઝ 'વન હન્ડેડ યર્સ ઓફ સોલિટ્યુડ' નવલકથાને કારણે મેજિક રીઅલિઝમનાં પિતામહ ગણાય છે અને આ પુસ્તક આજે પણ વિશ્વની શ્રેષ્ઠતમ નવલકથામાં સ્થાન પામે છે.

કથાનું ફલક મેકોન્ડો નામનાં કાલ્પનિક ગામનાં, એક જ પરિવારની સાત પેઢીઓનાં જીવન દરમિયાન ફેલાયેલું છે. આ કથાનાં પાત્રો વિદેશથી આવેલાં જીપ્સી પાસેથી મળતા નવા વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાનનાં સાક્ષી બને છે, મેકોન્ડો ગામનાં પાત્રોને કોલમ્બિઆ દેશની નવી બનેલી સરકાર સાથે રાજકિય મતભેદો જન્મે છે, ગામ સુધી રેલ્વે આવે છે, ઉદ્યોગો નખાય છે જે મૂડીવાદકેન્દ્રીત સમસ્યાઓને જન્મ આપે છે. આગળ આવતી દરેક ઘટના કોઈને કોઈ રીતે વિશ્વનાં દરેક દેશનાં સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસની કોઈ ઘટનાનું મેટાફર બની રહે છે. આધુનિક માનવસભ્યતાનાં વિકાસને એક વિશાળ કથાનકમાં ગૂંથીને, એમાં જાદૂઈ તત્વોનું મિશ્રણ કરી, મનુષ્ય અને સમાજની કરુણ વાસ્તવિકતાઓને અસરકારક રીતે રજૂ કરતી આ નવલકથા સાહિત્યપ્રેમીઓ માટે 'મસ્ટ રીડ' છે.

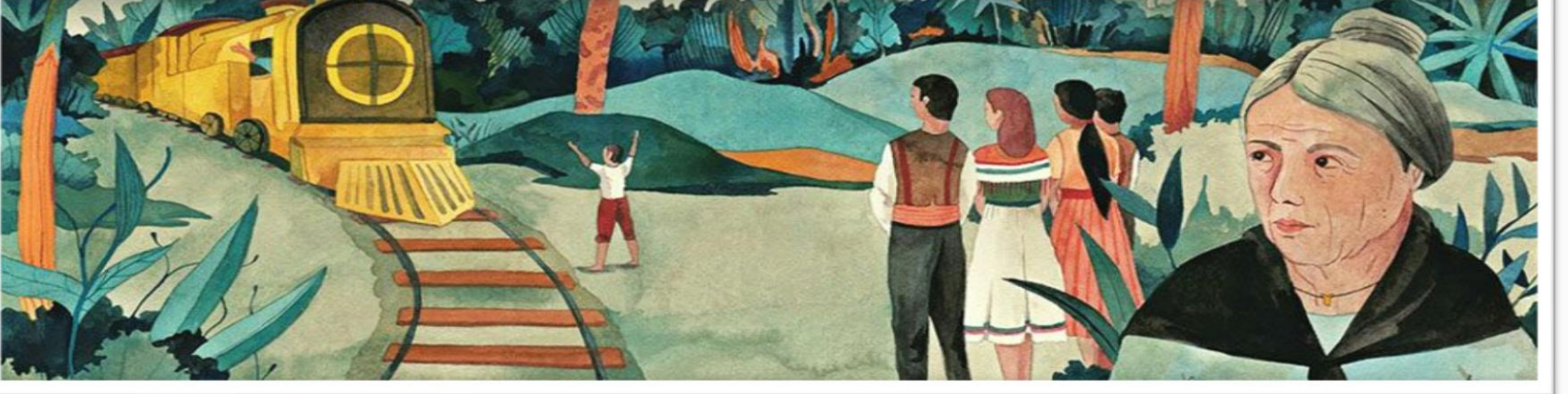
(ગુજરાતી અનુવાદ - 'સો વર્ષ એકાંતના' - ગુર્જર ગ્રંથ પ્રકાશન)

ઘણાં લેટીન અમેરિકન લેખકોએ મેજિક રીઅલિઝમ કથાશૈલી સાંપ્રત સરકારની નીતિઓ અને નાગરિકોનાં કષ્ટદાયી જીવન અંગેની સચ્ચાઈઓ અભિવ્યક્ત કરવા વાપરી છે. માર્કેઝે પણ ઘણી જગ્યાએ કોલમ્બિઆના રાજકિય અને સામાજિક ઇતિહાસની વરવી ઘટનાઓને કથામાં વણી લીધી છે. નવલકથામાં, ૧૯૨૮માં કોલમ્બિઆની 'યુનાઇટેડ ફ્રૂટ કંપની'એ હડતાલ પર ઉતરેલા હજારો કારીગરોની સામુહિક હત્યા કરેલી એ ઘટનાનું દિલ ધૂજાવી દેતું વર્ણન છે. આશરે બેથી ત્રણ હજાર કારીગરોને કંપનીએ સરકારી લશ્કરની મદદથી મશીનગન વડે, એમની સ્ત્રી અને બાળકો સહિત વીંધી નાખ્યાં હતાં.

નવલકથામાં આ જઘન્ય હત્યાકાંડમાંથી ફક્ત એક જ વ્યક્તિ જીવતી બચી જાય છે અને જ્યારે તે જાતે આ ઘટનાની છાનબીન કરવા નીકળે છે ત્યારે, તેને આવું કશું બન્યાનાં પૂરાવા જ નથી મળતા. વધારામાં ગામનો દરેક વ્યક્તિ આવું કશું બન્યું હોવાનો સ્પષ્ટ ઈનકાર કરી દે છે! માર્કેઝે લખેલી આ ઘટના વિશ્વનાં તમામ પ્રકારના હત્યાકાંડો અને એ પછી એમના પર થયેલા ઢાંકપિછોડાની પ્રવૃત્તિનું રૂપક બની રહે છે. આ રીતે મેજિક રીઅલિઝમ જાદૂઈ તત્વોનો ઉપયોગ કરીને વાસ્તવને તીવ્ર રીતે અભિવ્યક્ત કરે છે.

બીજી એક ઘટના રિમેડીઓસ નામની યુવતી સાથે જોડાયેલી છે.

મેકોન્ડો ગામનાં ઈતિહાસમાં સૌથી સુંદર યુવતી રિમેડીઓસ નગ્ન ફરતી અને પોતાનાં શરીર પ્રત્યે બેદરકાર રહેતી. રિમેડીઓસ એક મોડી બપોરે બહાર સૂકવેલી ચાદરો વાળતી વખતે પોતાનાં પરિવારનાં દેખતા આકાશ તરફ ઊડવાં લાગી અને જોસસ કાઇસ્ટ જેમ સ્વર્ગારોહણ કરી ગઈ! જાદૂઈ લાગતા આ પ્રસંગ પાછળ વાસ્તવિક અને તર્કબદ્ધ સચ્ચાઈ એ છે કે આટલી સુંદર યુવતી ખરેખર કોઈના પ્રેમમાં પડી ભાગી ગઈ હતી. પરિવારે આબરું સચવાય અને રિમેડીઓસનાં દિવ્ય સૌંદર્ય પર લાંછન ન લાગે એ માટે સાચી વાત છૂપાવવા એ પ્રસંગને દૈવી ઘટના ગણાવી હતી.

માર્કેઝ આ પ્રકારની જાદૂઈ ઘટનાઓ અંગે સ્પષ્ટતા કરતા કહે છે, “અતિવાસ્તવ અમારી ગલીઓમાં વહે છે!” બહારનાં વિશ્વ માટે આ ઘટનાઓ તરંગી અને અવાસ્તવિક છે પણ જે સમાજ-જીવનમાં તેઓ ઊછર્યા છે ત્યાં આવી વાતો અને દંતકથાઓ

સામાન્ય છે. લેટિન અમેરિકન સામાજિકવ્યવસ્થાનાં તળનાં માણસો વાસ્તવિક દુઃખ ભૂલવાં, એનાં પર જાદૂઈ તત્વોનું આરોપણ કરીને પીડાઓને પણ રંગીન બનાવે છે.

માર્કેઝે આ કથાશૈલીમાં ઘણી ટૂંકી વાર્તાઓ પણ લખી છે. તેમની એક વાર્તામાં રોમમાં પોતાની દીકરીનું કોફિન લઈને ફરતા માણસની વાત છે. એની દીકરીનું શરીર કોહવાતું નથી એટલે તે ધર્મગુરુઓ પાસે માંગ કરે છે કે તેને સંતનો દરજ્જો આપવામાં આવે. વર્ષો સુધી આ માંગ સાથે ધર્મગુરુઓને મળવા શહેરની સડકો પર ફરતો રહેતો એ માણસ અંતે ખુદ જ સંતની કક્ષા પામે એ પ્રકારનો વાર્તાનો મર્મ છે. વાસ્તવમાં પનપતી વાર્તાઓને માર્કેઝ મેજિક રીઅલિઝમ કથાશૈલીથી રંગીને જીવનની જદોજહત પ્રબળ રીતે રજૂ કરતા રહ્યા છે જેના કારણે તે સદીનાં મહાન સાહિત્યકારોમાં સ્થાન પામ્યા છે.

કોફિ-સ્ક્રિપ્ટ

‘વસ્તુઓ પણ પોતાની રીતે જીવંત હોય છે.’ જીપ્સીએ કક્કશ અવાજે જાહેર કર્યું. ‘જરૂર છે માત્ર એમના આત્માને જાગૃત કરવાની.’

(વન હન્ડ્રેડ યર્સ ઓફ સોલિટ્યુડ)

ભર બપોરે લાઈટ જાય ત્યારે...

Humour૨૨

- દર્શિલ ચૌહાણ

તમે આ વાંચી રહ્યા છો, ત્યારે દસમાં બારમાં ની પરીક્ષાઓ "ફરીથી" પૂરી થઈ ગઈ હશે, 'ઉનાળાની બળબળતી બપોર' વિષે ફરીથી દસમાંની પૂરવણીઓમાં નિબંધ લખાયા હશે, વોટ્સએપમાં 'SAVE WATER'ના સુવિચારો ફરતા થઈ ગયા હશે, રસ્તા પર ચારેકોર લારીઓ જ લારીઓ હશે (સવારે શેરડીના રસની ને રાત્રે બરફના ગોળાની), કાળઝાળ ગરમીમાં ફરીથી છોકરીઓ મોઢા પર ISIS ના આતંકવાદીઓની બુકાની બાંધીને એક્ટિવા ચલાવતી હશ, અને બીજા દિવસે એમના એ જ ફોટા છાપામાં "આ વર્ષ ની ગરમીએ પાછલા બધા વર્ષોના રેકોર્ડ તોડ્યા"ની ટેગલાઈન સાથે આવશે. ટૂંકમાં ઉનાળાનું ધડાકાભેર આગમન થઈ ગયું હશે.

ઉનાળાના મધ્યાહન માં આપણને ખબર પડે કે ટ્રમ્પ અને કિમ જોંગની બબાલ

કરતા ખતરનાક, અરિજીતના ગીતોથી પણ દુઃખદ, રાખી સાવંતની એક્ટિંગ કરતાય ભયંકર, સ્ત્રી-સશક્તિકરણ જેવા મુદ્દાથી પણ ગંભીર પ્રોબ્લેમ છે - બપોર બપોરમાં ઇલેક્ટ્રીસીટી (લાઈટ) જવાનો!

જસ્ટ ઈમેજીન... હમણા હમણા ૧૧ વાગે તમે રાતનું ઉંઘીને ઉઠ્યા હોવ, ત્યારે ૨૫ ડીગ્રી તાપમાન હોય અને બસ ૧ વાગે બપોરનું ઉંઘવા જાઓ ત્યારે એકદમ જ તાપમાન ૪૦ ડીગ્રી ટય કરી જાય ત્યારે સાલુ લાગી તો આવે જ ને!

હવે આપણામાં રિવાજ છે એક વાટકી વ્યવહાર જેવો, લાઈટ જાય (હા, અમારામાં ઇલેક્ટ્રીસીટીને લાઈટ જ કે'વાય), એટલે આજુવાળા અને બાજુવાળા બંનેને પૂછવા જવાનું. પણ આ ઉનાળો છે એટલે જો ખરા બપોરે ૩ થી વધુ લોકો ઘરની બહાર ઉભા ઉભા કંઈક ખાસ ચર્ચા કરતા હોય તો સમજી લેવું કે બધાના ઘરની લાઈટ ગઈ છે!

લાઈટ જાય ત્યારે બે પ્રકારના લોકો જોવા મળે. એક તો ગામડિયા (એન્જિનિયર જેવા, જે ગમે એવી પરિસ્થિતિ માટે તૈયાર હોય. ઇંગ્લિશમાં- THEY DON'T GIVE A SHIT, ગુજરાતીમાં- એમને કબજિયાત થઈ ગયો હોય છે.) અને બીજા શહેરી (આર્ટ્સ વાળા, એમને કંઈક નાનું-અમથુંય દુખ આઈ જાય તો ગભરાઈ જાય!)

હવે જે એન્જિનિયર ટાઇપ ના માણસો હોય છે એમને ખબર હોય છે કે ટોરેન્ટવાળા આપણા માનસિક તરંગો વાંચી શકવાના નથી એટલે એ લોકો ઘરની બહાર નીકળીને બફાટ કર્યા વગર ચુપચાપ દેશી ઈલાજ જેવા કે દર પાંચ મિનિટે મોં ધોવું, ખસ ના પડદાં લગાવી દેવા, પસ્તીમાં ન અપાયેલા પેપર નો હોમમેડ પંખો બનાવી લેવો, વગેરે કરી નાખે છે!

પણ આપણા આર્ટ્સ વાળા, ઝાલ્યા ના રહે. આજુબાજુ અને આજુબાજુના પણ આજુબાજુવાળાને ઘેર જઈને ઇન્કવાયરી કરી આવશે, બહુમતીથી ઠરાવ પાસ કરાવશે, કોઈ એક જણ ટોરેન્ટમાં ફોન કરશે, એમને ગાળો દેશે

અને પાછા હતા ત્યાં ને ત્યાં! અમુક ખાસ લેવલ ના HP(હરખપદ્ડા)ઓ તો ઘરની બધી જ સ્વીચો ચાલુ કરી નાંખે. ગમે તે જગ્યાએ બેઠા હોય, લાઈટ આવે એટલે ઝટ ખબર પડે ને! (પેલા 'લગાન' પિક્ચર માં પેલો ઢોલી હોય છે ને, દૂરથી આવતા વાદળો જોઈને ગામમાં ઢંઢેરો પીટીને આખુ ગામ ગાંડુ કરે છે. હા બસ, આ ઈ જ લોકો.)

સાંજે પાંચ વાગ્યે જ્યારે લાઈટ પાછી આવે ત્યારે પાછા વોટ્સએપ માં સ્ટેટસ મેકશે, જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે જ તમારી મનગમતી વસ્તુ તમારો સાથ છોડી ને જતી રહે છે!

તો આ વાર્તાથી શીખવા એ મળ્યું કે, એક નાનકડા એરિયામાં કરાતો વીજળીકાપ આખી દુનિયાની વીજળીને 'બેવફા' ઘોષિત કરાવી દે છે !

દર્શવાણી

મોટા ભાગના લોકો "લાઈટ" પાછી આવી કે નઈ એ ચેક કરવા "પંખો" ચાલુ કરીને જોવે છે!

લ્યો.. લખાઈ ગઈ કવિતા

- નરેશ સોલંકી

ધુમ્મસિયા મ્હેલની પટરાણી હું
સખી, સૂરજ ઉગતા જ ગુમ થાઉ

અંજળ વીનાની સાવ કોરીકટ ડાળ
છતા લીલપને વળગીને ચુપ
પગને કુંટેલ સુક્કા રસ્તાનું ભાન
અને ડંખે છે ધોધમાર ધુપ

ધારદાર ખુશ્બૂને કોતરતા કોતરતા
નાનકડુ ફૂલ બની જાઉ
સખી, સૂરજ ઉગતા જ ગુમ થાઉ

પારદર્શક ઝળઝળીયા ઓઠીને કેમ કરી ચ્હેરાને શેરીમાં ઢોળું
તારલાની હાર કયાંક ખરી પડે આંખથી તેથી આ રાત નહી ઓળું

પગલા વીણીને કાંઈ કોઠલા ભર્યા ને
પછી નીતરતા મબલક ભીંજાઉ
સખી, સૂરજ ઉગતા જ ગુમ થાઉ

અમે અલગથી મારગ લીધો તમે લીધીતી કેડી
હજુ ગીતનું મુખડું ગાયું અલગ તરજ તે છેડી
નથી ઝાડને છાંયો એવું
ઝાડ ઉગ્યું છે ફળીએ
નથી કોલ કે વાવડ બોલો
ક્યાં જઈ રાતે વળીએ
પથ્થરમાં ધબકાર ભરીને છાતી સુકકી ખેડી
હજુ ગીતનું મુખડું ગાયું અલગ તરજ તે છેડી
કોઈ પીપળનું પાન હલે ત્યાં
ખમકારે હું ધુણું
ઉભો રેજે પવન વાયરા
પાન તુટે ના કુણું
શયનવાસમાં ભ્રમરની સાથે વનલતા કાં વેડી
હજુ ગીતનું મુખડું ગાયું અલગ તરજ તે છેડી

પાનખરનો પ્રેમ

 ઝિંદગી.com

- ઉમા પરમાર

સુંદર મજાની વસંતની ઢળતી સાંજ હતી. બગીચામાં ચોતરફ પંખીના કલરવ સંભળાઈ રહ્યા હતા. મસ્ત ઠંડા પવનની લહેરખી વાતી હતી. કોઈ બેંચ પર યુવાન કપલ બાળકને લઈને બેઠું હતું તો કોઈ પર કોઈ આઘેડ કપલ ચૂપચાપ બેસીને આજુબાજુની હિલચાલ જોઈ રહ્યું હતું. એક ઝાડ નીચે ચાર-પાંચ વૃદ્ધો બેસીને ગપ્પા મારી રહ્યા હતા. એમની વાતોનો સાર એટલો જ કે, “ભાઈ, આપણો તો જમાનો જ અલગ હતો. ભલેને ટેકનોલોજી એટલી નહોતી વિકસી, પણ જીવવાની અલગ મજા અને અલગ અંદાજ હતા. આજના જેવું તો નહિ, બધું જ જાણે કે નકલી.”

અશોકભાઈનો ચાલવાનો બીજો રાઉન્ડ પૂરો થયો એટલે એમણે પણ આ લોકોને જોઈન કર્યું. થોડા ફૂલેલા શ્વાસ સાથે બેઠા. બીજા લોકોની વાતોમાં એ, હા એ હા કરતા જતા હતા, પણ એમની નજર તો આખા બગીચામાં ફરી વળી હતી. આજે મધુબેન દેખાયા નહીં. હશે! ઘરે કઈ કામ આવી પડ્યું હશે.

મધુબેનના હસબંડ મનીષભાઈ, દસેક મહિના પહેલા હાર્ટ એટેકમાં ગુજરી ગયા. પાંચેક વર્ષથી એ પોતે રીટાયર થયેલા અને એક જ સોસાયટીમાં રહેતા બધા એટલે એકમેક સાથે ઓળખાણ અને મિત્રતા પણ ખરી. લગભગ બધા

જ સાંજે આ નજીકના ગાર્ડનમાં ભેગા થતા. એક-મેક સાથે વાતો થતી, વિચારોની આપ-લે થતી, ક્યાંક રમૂજ ભળતી ને ક્યાંક સુખ-દુઃખ વહેંચાતા. બસ, આમ જ આ લોકોનો સમય જતો.

અશોકભાઈ ગાર્ડનના ગેટ તરફ તાકી રહ્યા ને વિચારનું વંટોળ ભીતર ઉઠતું રહ્યું. પત્ની નીલાબહેન પથારીવશ હતા. અચાનક બાથરૂમમાં સ્લીપ થઈ ગયા અને હેમરેજ થયું, પછી ઉઠી જ ન શક્યા. એના અવસાનને બે વર્ષ થઈ ગયા હતા, પણ હજુ જાણે હમણાંની જ વાત હોય એવું લાગ્યું. એ ઘણીવાર ઘરમાં એમની હાજરીને મહેસૂસ કરતા. સિત્તેરે પહોંચેલાં પોતે, સમય પારખી ધીમે ધીમે નોર્મલ લાઈફ તરફ વળ્યા હતા. ફેમિલીમાં બે દીકરા-વહુ. પણ એકલા જ રહેતા. એ લોકો આવતાજતા રહેતાં. નીલાબહેન હતા, ત્યારથી એમણે કાયમી એક બાઈ કામ માટે રાખી હતી તે જ ઘરનું કામ કરી જતી.

ગાર્ડનમાં બીજા લોકોની સાથે ધીમે ધીમે અશોકભાઈ અને મધુબહેન પણ આંટો મારતા. એકબીજાની ખબર અંતર પૂછતા. ઘુટણના દર્દથી માંડીને કમરના દર્દ સુધીની વાત થતી. મધુબહેને છોકરા વહુની કીધેલી વાત યાદ એમને આવી ગઈ.

“અશોકભાઈ, હવે આ લોકોને આપણે છુદ્ધ મૂકી દેવા પડે. આપણે એડજસ્ટ કરી લેવાનું. બીજું શું! તમે એમની સાથે એમના જેવા થઈને રહો છો તો તમે એમને ગમો છો, નહિ તો તમારી બધી જ વાત માટે એમને અણગમો છે એવું માનવું.”

“તમે કઈ રીતે રહો છો?” - અશોકભાઈએ પૂછ્યું.

“મારું તો શું છે, હું તો કોઈ પણ રીતે મેનેજ કરી લઉં. મને ઘણી વાર આ બબ્બું ફાસ્ટ ફૂડ ફાવતું ને ભાવતું નથી પણ હું ના નથી પાડતી, ખાઈ લઉં છું. ક્યાં એમને અલગ બનાવવાની તકલીફ આપવી?”

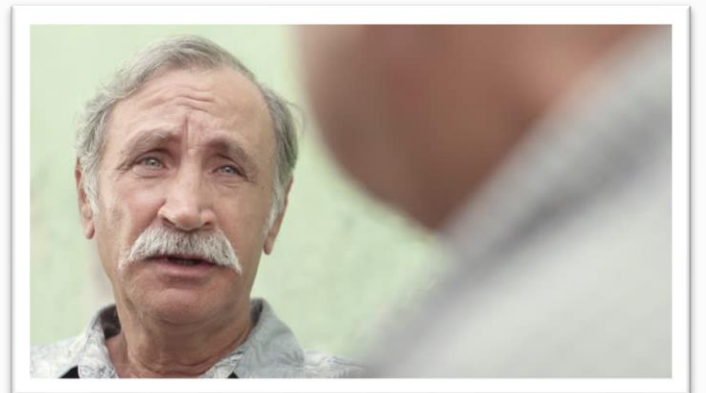
આવી તો ઘણી ઘણી વાતો મધુબહેન કરતા અને કેટલી સલાહ આપતા. કેટલુંય વાત વાતમાં સમજાવી દેતાં. ઘરે આવીને એ વિચારતા ત્યારે એમની સમજણ માટે માન થતું. કારણ પોતે જરા તીખાં દિમાગના હતા અને કઈ પણ ચલાવી નહોતા લેતા. અત્યારે એમની વાતો વગર અને એમના વગર કઈક અધૂરું લાગતું હતું. એમને બે-ત્રણ વાર વિચાર આવી ગયો કે મિત્રોને એમના વિષે પૂછી લઉં. પણ પછી થયું, નાહક આ લોકો શું વિચારશે? ચારેક દિવસ એમ જ રાહ જોવામાં જ વીતી ગયા. એક દિવસ આમ જ ચાલતાં હતા ને દેવજીભાઈ મળી ગયા.

“કેમ, આમ આજે એકલા? તમારી સાથે પેલા બહેન ચાલતા હોય છે ને?” ને અશોકભાઈને પૂછવાની તક મળી ગઈ.

“હા, દેવજીભાઈ, તમેય ઘણાં દિવસે દેખાયા ને કંઈ? એટલે જ પૂછો છો. એ મધુબહેન ચારેક દિવસથી દેખાયા જ નથી. એમનો ઘર નંબર યાદ નથી રહ્યો એટલે કંઈ ખબર નથી પડી.”

“ઓહ! એવું છે? ચાલો કંઈ નહિ, ક્યાંક બહાર ગયા હશે ફેમીલી સાથે, આવશે એટલે અહીં પણ આવી જશે. જુઓ ને, હું પણ બહારગામ જ ગયો હતો.”

અને એક દિવસ પછી મધુબહેન આવ્યા. પહેલાના ક્રમ મુજબ થોડું ચાલ્યા. એમની આંખોએ પણ અશોકભાઈને શોધ્યા. એ ન દેખાયા. એમને થયું, “હશે ! દીકરાઓને ત્યાં ગયા હોય કદાચ.” સોસાયટીના બીજા બહેનો સાથે વાતો કરતા રહ્યા કે પોતે કેવા બીમાર થઈ ગયેલાં, ને દીકરા-વહુએ કેટલું ધ્યાન રાખ્યું.. વગેરે. બીજા બે દિવસની સાંજ વીતી. ફરી એ જ રાબેતા મુજબનો ક્રમ, ફરી એ જ રાહ જોવાની ને મનમાં ચિંતા કરવાની. અચાનક શું થયું તે એ બહેનો પાસેથી ઉઠ્યા અને ભાઈઓના ટોળામાં પહોચ્યાં. એકાદ જણને અશોકભાઈના ઘરનું પૂછ્યું ને પછી ગાર્ડનમાંથી બહાર નીકળ્યા.

ડોરબેલ સાંભળી અશોકભાઈની વહુએ બારણું ખોલ્યું.

“અશોકભાઈ છે?” એમણે પૂછ્યું.

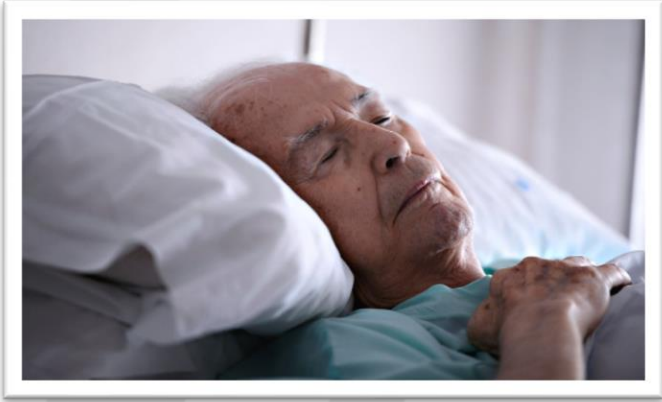
“હા, છે ને. આંટી, તમે કોણ?”

“હું એમની મિત્ર. અમે ગાર્ડનમાં સાથે ચાલીએ.” એમણે કહ્યું.

“ઓહ! આવો. પપ્પાને તો માઈલ્ડ હાર્ટ એટેક આવ્યો હતો.”

“અરેરે...એ તો નિયમિત ચાલતા હતાં,તો પણ?”

“હા, હજુ હમણાં જ ઘરે લઈ આવ્યા,એમને આરામ કરવા કીધું છે.” કહેતા વહુ એમના રૂમ બાજુ દોરી ગઈ.

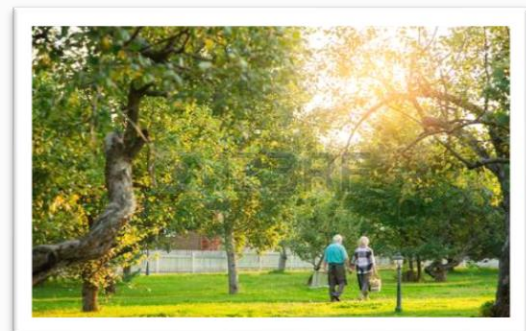
અશોકભાઈ આંખો બંધ કરી સૂતા હતાં. મધુબહેન બાજુમાં ખુરશી લઈ અવાજ ન થાય એમ બેઠાં. થોડી વાર એમ જ બેસી રહ્યા, એમને ડીસ્ટર્બ કરવા યોગ્ય ન લાગ્યું એટલે જવાનો વિચાર કર્યો. એમના નિસ્તેજ ચહેરાને તાકી રહ્યા, ને હળવેથી એમની હથેળી અશોકભાઈના હાથ પર પસવારી. પગરવ સંભળાતા એમણે હાથ લઈ લીધો. એમની વહુ લીંબુ શરબત લઈને આવી હતી. ના પાડી,પણ પછી આગ્રહને વશ થઈ પી લીધું.

“પપ્પા ઉઠે એટલે મધુબહેન આવ્યા’તા એમ કહેજો. ને પપ્પાની કાળજી રાખજો.” એમણે જતાં જતાં કહ્યું. એમની વહુએ મોબાઈલ નંબર હોય તો આપવા કહ્યું. એમણે આપ્યો. રસ્તે એમણે વિચાર્યું, કદાચ એમનો જાગ્યા પછી ફોન આવે પણ ખરો ! ને ફરી સાંજ થઈ. મોબાઈલમાં મેસેજ આવ્યો હતો,અશોકભાઈનો. “થેંક યુ, મળવા આવવા માટે. જે કામ હું ન કરી શક્યો તે તમે ચપટી વગાડતા કરી દીધું.”

મધુબહેનના ચહેરા પર સ્મિત રેલાઈ રહ્યું. તેમને થયું, “જબરી આ ટેકનોલોજી છે. પોતાનાને દૂર કરે અને દૂર હોય એને પાસે લાવે!”

બે દિવસ પછી એ આવ્યા. ધીમું ધીમું બંને ચાલ્યાં. “તમે આવ્યા ને દવા અસર કરી ગઈ. તમારી વાતો સાંભળ્યાને ઘણો સમય થઈ ગયો.”

ફરી એ સાંજ ખરા અર્થમાં સુંદર બની રહી. કાચી ઉંમરનો પ્રેમ અને પાછલી ઉંમરની લાગણીમાં આ જ તો ફરક છે. એકમાં મુગ્ધતા અને આકર્ષણ પણ પ્રેમ લાગે છે, અને એકમાં આત્મીયતા અને સમજણનું લાગણી સાથે સંધાન થાય છે. છેવટે પાનખર પછી તો ફૂંપણ ફૂટે છે!

**Take a break to relax
and love yourself**

પેરિસ્કોપ
- યાજ્ઞિક વધાસિયા

Loving yourself is not vanity, it's sanity.

પોતાની જાતને પ્રેમ કરવો, એ કોઈ આડંબર કે ભપકો નથી, પણ
બૌદ્ધિક સ્વસ્થતા છે.

- Katrina Mayer

ધારો કે તમે કોઈ કારમાં રોડ-
ટ્રીપ પર જાવ છો અથવા તો એમ ને એમ જ કોઈ
બસમાં લાંબી મુસાફરી કરો છો, તો તમે વચ્ચે બ્રેક
લો ખરાં કે નહીં? વોશરૂમ જવા માટે, નાસ્તો
કરવા માટે, સિગારેટ ફૂંકવા માટે કે પછી ખાલી
મોઢું ધોવા માટે? એમાંથી એકેય કરવા ના ઉતરો,
તો પણ સતત બેસવાથી જે થાક લાગેલો હોય
અને પીછવાડામાં જે દુઃખાવો ઉપડ્યો હોય, શરીર
જકડાઈ ગયું હોય, એનાથી રાહત મળે, એટલે તો
એટલે પણ, બસમાંથી કે કારમાંથી ઉતરો તો ખરાં
જ. આવી અડધા-એક દિવસની મુસાફરીમાં જો
તમે એટલા બ્રેક લો છો અને પોતાને આરામ
આપો છો, ફેશ થાવ છો; તો જિંદગી તો આનાથી
ઘણી, ઈનફેક્ટ ઘણી લાંબી મુસાફરી છે. એમાં તમે
એક જગ્યાએ ઉભા રહીને તમને ખુદને કેટલીવાર
બ્રેક આપ્યો?

આ બધી વાત થાય ત્યારે તરત
મને 'લગે રહો મુન્નાભાઈ' ની આર.જે. જહાનવી
(વિદ્યા બાલન) યાદ આવે. "શહર કી ઇસ દૌડ મેં
દૌડ કે કરના ક્યાં હૈ. દોસ્તો અગર યહી જુના હૈ,
તો ફિર મરના ક્યાં હૈ?"

ઇન્ટરનેટ પરની એક બહુચર્ચિત
હિન્દી શોર્ટ-ફિલ્મ 'જ્યુસ' જોઈ છે તમે? એની
લીડ-એક્ટ્રેસ મંજુ (શેફાલી શાહ) એક હાઉસ-
વાઈફ છે, ઘર સંભાળે છે. એના પતિના ઓફિસના
મિત્રો અને એમની પત્નીઓ ઘરે ડીનર માટે
આવ્યા છે. બધી સ્ત્રીઓ અંદર રસોડામાં ગરમીમાં
રસોઈ બનાવતી હોય છે અને બધા પુરુષો બહાર
ડ્રોઈંગરૂમમાં એઈર-ફ્લર પાસે બેસીને
અલકમલકની વાતો કરે છે. ગરમી સહન ના થતાં
મંજુ ઉપર માળિયામાંથી એક નાનો ખરાબ થઈ
ગયેલો પંખો નીચે ઉતારે છે અને ઘણો પ્રયત્ન
કરવા છતાં ચાલુ ના થતા બહાર આવીને એના
પતિને એ સરખો કરી આપવા કહે છે.

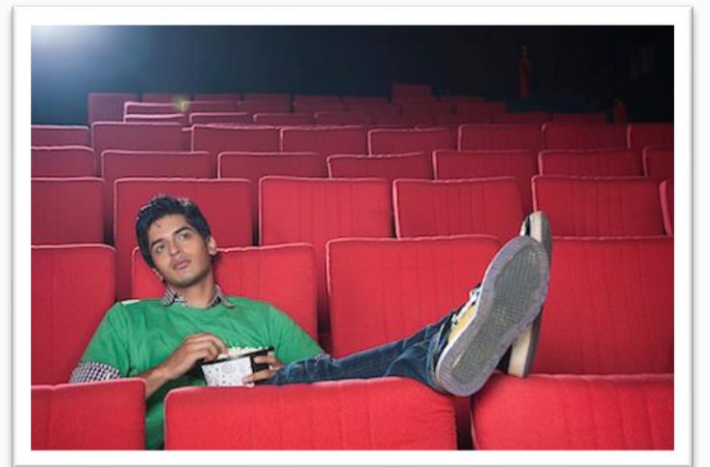
પતિના એના દોસ્તો સાથેની વાતોમાં 'વિક્ષેપ' પડે છે. ઘણીવાર છતાં એનો પતિ ઉભો નથી થતો. આ બધું ચાલતું હોય છે, ત્યાં અલગ રૂમમાં વિડીયો-ગેમ રમતા એમના બાળકો ડ્રોઈંગરૂમમાં જઈ દોડાદોડી કરવા લાગે છે, મસ્તી કરે છે. એનો પતિ બૂમ પાડીને એને છોકરાં સંભાળવાનું અને થોડીવાર પછી થાળીઓ તૈયાર કરવાનું કહે છે. હજી પંખો તો સરખો કરવા એ ઉભો થયો જ નથી. રસોડામાં રહેલી મંજુ કંઈ બોલ્યા વગર ફિજમાંથી એક જ્યુસની બોટલ કાઢે છે અને એક ગ્લાસમાં ઠાલવે છે. એક હાથમાં જ્યુસ લઈ, બીજા હાથથી ખુરશી ઘસડીને ડ્રોઈંગરૂમમાં બધા પુરુષો સામે જઈને ફ્લર પાસે મુકે છે, અને નિરાંતે ખુરશી પર બેસીને ઠંડા પવનમાં જ્યુસની ચુસ્કી લે છે.

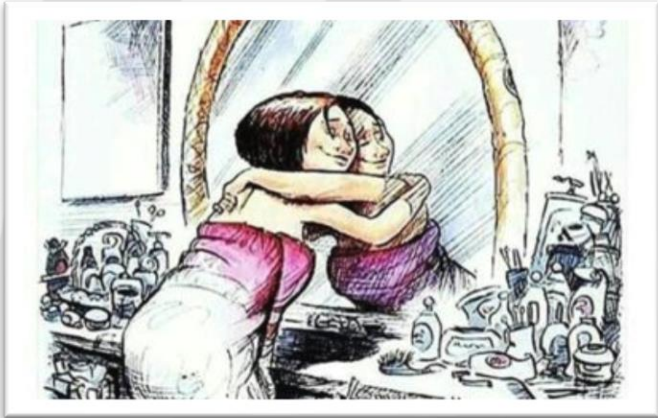
રસોડામાં રહેલી જે સ્ત્રીઓ આવું કરી શકી નથી, એ દંગ રહીને દરવાજે ઉભી રહીને આ જોયા જ કરે છે. આ વખતના મંજુના, એના પતિના, એના પતિના મિત્રો અને એમની પત્નીઓના જે એક્સપ્રેશન કેમેરા દ્વારા કેપ્ચર થયેલા છે, એ અદ્ભુત છે. સ્ટોરી તમારી સામે મેં ખુલ્લી પાડી દીધી છે. છતાં પણ પંદર મિનીટ કરતા પણ ઓછા સમયમાં પૂરી થઈ જતી આ ફિલ્મ બધાએ

અચૂક જોવા જેવી છે. જો કે એમાં આપવામાં આવેલ મેસેજ આનાથી થોડો અલગ, સ્ત્રીઓના હક અને જિંદગી પર સવાલ ઉઠાવતો છે. પણ સરવાળે ભાવાર્થ એ જ છે કે, ક્યારેક બધું મુકીને, પોતાની જાતને પણ પ્રેમ કરવો.

ધારો કે, તમને થીએટરમાં જઈ કોઈ ફિલ્મ જોવા જવાની ઈચ્છા થઈ છે. ફિલ્મના રીવ્યુ ખરાબ છે અથવા કેવી છે, એ તમને ખબર જ નથી. ફિલ્મ જોયા પછી મસ્ત રેસ્ટોરન્ટમાં 'મેક્સિકન' ફૂડ ખાવું છે. તમે ઘણા બધા લોકોને પૂછો છો, પણ મોટાભાગનાને ટાઈમ નથી, અમુકને એ ફિલ્મ નથી જોવી, ને ઘણાને મેક્સિકન નહીં, 'ચાઇનીઝ' કે 'ઈટાલીયન' ફૂડ ખાવું છે, ઘણાને બહાર જવાનો કંટાળો આવે છે. તો તમે શું કરો? આપણામાંના બધા સાથે ક્યારેકને ક્યારેક તો આવું થયું જ હશે. આવું થાય, ત્યારે આખરે પ્લાન કેન્સલ થઈ જાય છે. પણ હવે આવું થાય, ત્યારે આમ મન મારીને ઘરે ના પડ્યા રહેતા, એકલા જ જાવ. એકલા ફિલ્મ જોવો, એકલા ખાવા જાવ. તમને જે ઈચ્છા થઈ છે, એ પૂરી કરો. બની શકે કે તમને એકલા-એકલા મજા ના આવે. પણ ટ્રસ્ટ મી. ઘરે બેસી રહેવા કરતા તો મજા જ આવશે.

ક્યારેક ખુદ માટે ટાઈમ કાઢો. ક્યારેક બધું મુકીને એકલા જ બાઈક લઈને નીકળી પડો. ક્યારેક કાનમાં હેડફોન લગાવી, તમારા ફેવરીટ ગીતો સાંભળતા સાંભળતા ઘરેથી દુર નીકળી જાવ, ચાલતા ચાલતા. ક્યારેક મોબાઈલ સ્વીચ-ઓફ કરીને મનગમતી બૂકનું રીવીઝન કરો. ક્યારેક બાલ્કનીમાં ખુરશી નાખી આંખો પર રૂમાલ નાખી, ટીપોચ પર પગ લાંબા કરીને બેસો. ક્યારેક ઓફિસેથી લીવ લઈને ઘરે સુતા રહો. ક્યારેક એકલા કોઈ સારા ઢાબા પર જઈ પેટ ભરીને જમો. ‘ક્યારેક લોકો શું કહેશે? લોકો મારા વગર શું કરશે? લોકોને મારી જરૂર પડશે તો? મારા વગર મેનેજ કઈ રીતે થશે?’ – આવા પ્રશ્નોના ઉત્તર વિચાર્યા વગર બધું મુકીને તમારે જે કરવું છે એ કરો. તમારા વગર દુનિયા અટકી નહીં પડે. ટ્રાય કરી લો. જવાબદારીમાંથી ભાગો નહીં, પણ એમાંથી થોડો બ્રેક લઈ, એ બચેલો ટાઈમ પોતાના માટે જીવો.

આપણે બહારની દુનિયાને પ્રેમ કરવા, એને ઈમ્પ્રેસ કરવા, એના માટે બલિદાન આપવામાં ક્યારેક અરીસામાં આપની સામે દેખાતા માણસને ભૂલી નથી ગયા ને? વિચારવા જેવું છે.

IM WORKING
ON MYSELF
FOR MYSELF
BY MYSELF

પોતાને પ્રેમ કરવો, પોતાનો ખયાલ રાખવો, એ ‘સ્વાર્થી’પણું નથી. પોતાને ખુશ રાખવું પણ એટલું જ જરૂરી છે. ક્યારેય ‘પોતાપણું’ બતાવવામાં શરમાવ નહીં. તમે તમને પ્રેમ કરો. તમારા ટેલેન્ટને, તમારા અવાજને, તમારા નામને, તમારી ખરાબ આદતોને, તમારી સ્ટાઈલને. બાથરૂમમાં મોટામોટા અવાજે ગાવ, બેડ પર કે સોફા પર કુદકા મારો, કોઈ નાના ગલુડિયાને રોડ પરથી ઉઠાવી એની સાથે રમો, ચમચી મુકીને હાથથી જ દાળભાત ખાવ. એવું બધું કરો, કે જે તમે કરતા નથી, પણ કરવાની ઈચ્છા છે.

કર કે દેખો. અચ્છા લગતા હૈ.

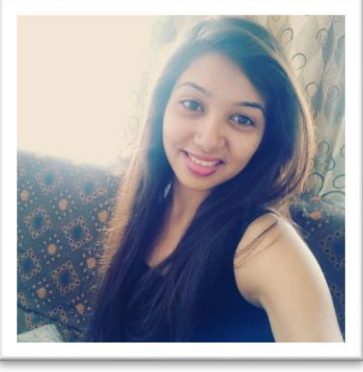
PACK UP

I'm mine,

before I'm ever anyone else.

બીજાનો તો પછી, પહેલા હું મારો પોતાનો છું.

સંવેદનશીલતા

અસ્પર્શ્ય

- મીરા જોશી

ડીયર ડાયરી,

કલમ હાથમાં લઉં અને સંવેદનાઓ જાણે ટેરવા પર ઝંકૃત થઈ ઉઠે છે. એવું લાગે છે જાણે લાગણીશીલ હોવું એ માત્ર એકાંતમાં ભજવાતો ભાગ છે, સંવેદનશીલ હોવું એ દુનિયાદારીનો હિસ્સો નથી માત્ર ડાયરી પર આવતી સચ્ચાઈ છે.. શું ખરેખર સંવેદનશીલ હોવું એ નબળાઈ છે?

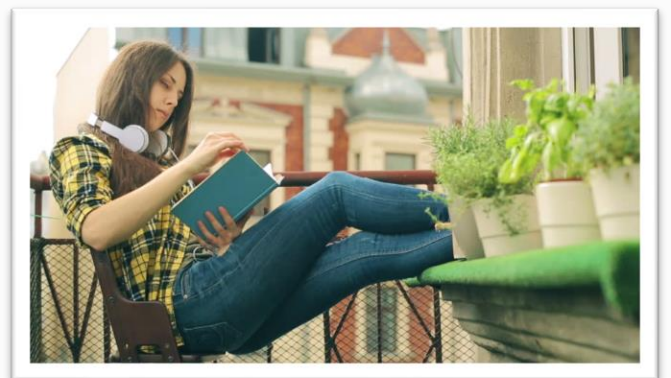
એક-એક ક્ષણ જાણે એક દિવસ જેવી વીતે છે, લાંબી લાગે છે એમ નહિ, પણ જ્યારથી સંવેદનાની આંખે દુનિયા જોઉં છું ત્યારે બધું જ સુંદર, વિસ્મયપ્રેરક, ભવ્ય લાગે છે, હા એક ક્ષણ પણ ખરા અર્થમાં કેટલી ભવ્ય હોય

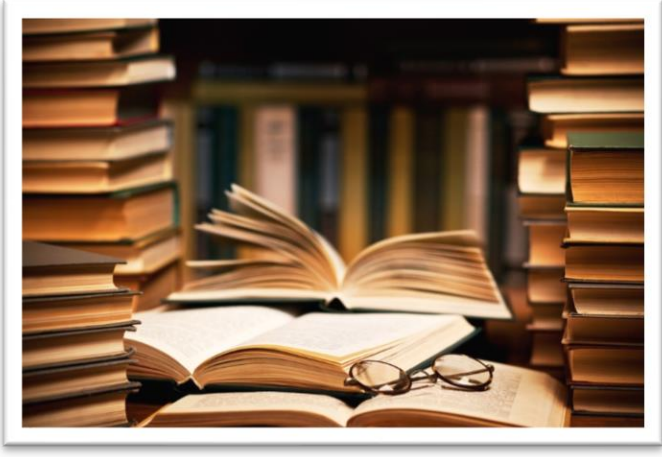

શકે એ સમજાય છે... ક્ષણના પણ ભાગમાં કેટલી ક્ષણો હોય છે ને.. જો આ એક-એક પળને ભેગી કરીએ તો એક મોટો દિવસ બને, અને આ એક-

એક દિવસનો અર્થપૂર્ણ ઉપયોગ કરીએ તો આપણી મનગમતી જિંદગી બને, બધું આ એક ક્ષણ પર નિર્ભર છે, વીતી ગયેલી કે આવનારી ક્ષણ નહિ પણ આ જ ક્ષણ, અત્યારની, જે તમારી પાસે છે, તમારા ખોળામાં બેઠી છે, જાણે રાહ જોઈ રહી છે કે તમે એને કઈ રીતે શણગારશો..! તમારી કલ્પનાના, મહેનતના, જ્ઞાનના ક્યાં વાધા પહેરાવશો આ ક્ષણને?

જે પળ આપે તે કોઈ જ ના આપી શકે, જ્યારે તમે અત્યારની ક્ષણનું મૂલ્ય સમજવા લાગો અને આજની સ્વયં ઘડીમાં જીવનને ભરપૂર જીવવા લાગો ત્યારે તમને લાગે કે જીવન ક્ષણભંગુર છે, બધી જ સજીવ-નિર્જીવ વસ્તુને વાચા છે, સંવેદના છે, બધું જ બોલે છે, તમે પૃથ્વી સાથે સાચા અર્થમાં તાદાત્મ્ય સાધી શકો. જીવન જીવવાની આ દ્રષ્ટિ કોઈ શાળા-કોલેજમાં કે ટ્રીપમાં નથી મળી મને, પરંતુ પુસ્તકોએ આપી છે..!

પુસ્તકો, કે જે તમારી ભીતરના આનંદને વહેણ આપે છે, તમારા આત્માને સુંદર વિચારકણિકાઓથી તૃપ્ત કરે છે, પુસ્તકો કે જે તમારામાં ચઢેલા બહારી દંભી કોચલાને ઉખેડીને તમને ખુદ સાથે મળાવે છે, એ પુસ્તકો જ કે જે તમારી અંદરના ખાલીપણને પણ વિસ્મ્યાનંદમાં પરિવર્તિત કરે છે, જે જીવનની મુંજવણને શબ્દોથી શબ્દસ્થ કરીને ઉકેલ આપે છે. મારે મન પુસ્તક એટલે શબ્દોથી મઢેલું સાચુકલું કુદરત!

હું જાણું છું મારી અંદર એક શાંત નદી પણ છે અને ખળખળ વહેતો દરિયો પણ. સ્વભાવ નદીના પાણી જેવો છે, જ્યારે હું જીવું છું વહેતા દરિયાની જેમ - ફાસ્ટ અને ફ્યુરીયસ. એક ક્ષણને પૂરી જીવી ના હોય ત્યાં હું આવનારી ક્ષણમાં પહોંચી જાઉં છું અને પછી ફરિયાદ કરું છું કે દિવસ તો કેટલા જલ્દી પસાર થઈ જાય છે, જીવન તો ખુબ નાનું છે, દિવાળી તો કેટલી જલ્દી આવી જાય છે. લાગે છે ને આ તમારી પણ

વાત? કારણ આ મારું જ નહિ, કદાચ બધાનું જ જીવન છે. એક ક્ષણમાં કેટલી ભવ્યતા હોય છે એ જોવાની આપણી દ્રષ્ટિ જ નથી!

આ એક ક્ષણ જીવાડી પણ શકે અને મૃત્યુના મુખમાં પણ ખેંચી લઈ જઈ શકે. એથી વધુ તો ક્ષણની મહત્તા શું હોય શકે?

છાલક

કેવું હશે એ હૃદય?

જ્યારે

ખુશી,

પીડા,

લાગણી,

શબ્દો,

ગીત,

ને

મન

બધું જ

એક ક્ષણમાં ખાલી થઈ જતું હશે?
કેવો હશે એ પાંગળા હૃદયનો ચહેરો ?
ખરેલા પાન બાદની ડાળી જેવો,
કે નૂર વિનાના સ્મિત જેવો?
જ્યારે હૃદય ખાલી થઈ જતું હશે,
એ ભાવને શું ચહેરો ઝીલી શકતો હશે?
મીરા જોશી

તમને મળ્યાનું યાદ

- રાજુલ ભાનુશાલી

૫)

અમે

'તમને મળ્યાનું યાદ'માં આજે આપણે મળીશું ભાવનગરના કવયિત્રી શ્રી નેહા પુરોહિતને. એમના પ્રકાશિત કાવ્ય સંગ્રહનું નામ છે 'પરપોટાની જાત'.

હું અને તું (મોનોઇમેજ)

૧)

મને શોખ છે સૂર્યોદય માણવાનો..
એને વહેલી સવારના સપના જોવાનો !

૨)

અગ્નિની ચોતરફ
અમે સાથે ફેરા ફરેલા..
હું ઉત્તરમાં વળી,
એ પ્રશ્નોમાં !

૩)

કેટલું સહજ સ્વીકારી લીધું છે,
એણે - મારું યાહતા રહેવું
મેં - એનું યાખતા રહેવું !

૪)

હું
એની આંખોમાં
મારું ભાવિ જોયા કરું છું,
એ મારી આંખોમાં
ફંફોસ્યા કરે છે
મારો ભૂતકાળ!

એકમેક માટે સૂરજ થઈને ઝળહળવાના

સોગંદ ખાધા ...

મને પોષ માફક આવ્યો ,

એને વૈશાખ !

~~ નેહા પુરોહિત

'મોનોઇમેજ' એટલે એક જ વિષયને લઈને લખાયેલા લઘુકાવ્યોનું ગુચ્છ. હા, ભાવમાં વૈવિધ્ય હોઈ શકે. 'હું અને તું' આ શીર્ષક હેઠળ લખાયેલા આ કાવ્યો આપણી સમક્ષ એક આખું શબ્દ ચિત્ર ખડું કરે છે.

'ભલે ગણિતે એક ને એક બે થાય

તમે બે, બેનાં એક થાજો!'

આવી સલાહ દરેક સાસરે જતી ટીકરીને મળતી હોય છે. લગ્ન એક સંસ્કારકર્મ છે. બે સંસ્કૃતિનું મિલન. એમાંથી ઉદ્ભવે છે ત્રીજી સંસ્કાર શૃંખલા. બે ભિન્ન વ્યક્તિ, ભિન્ન સ્વભાવ, ભિન્ન પસંદ નાપસંદમાંથી સુમેળ સાધવાનો હોય. સંપૂર્ણ મેળ થઈ શકે? હા, પણ બન્ને એ થોડું થોડું બદલવું રહ્યું. બન્ને જો તીવ્રતા સાથે રહે અથવા એક જ પાત્રને ભાગે સતત મેળ સાધવાની જવાબદારી આવે અને બીજું પાત્ર બેદરકારી દાખવે તો સહજીવન નથી બનતું, બની રહે છે

માત્ર સહઅસ્તિત્વ! અને છેવટે કોઈક પળ એવી આવે છે કે સહઅસ્તિત્વનો થાક લાગવા માંડે છે. અહીં એવી જ કશીક વાત ઈંગિત થાય છે.

૧)

મને શોખ છે સૂર્યોદય માણવાનો..

એને વહેલી સવારના સપના જોવાનો !

નાયિકા કહે છે કે એને સૂર્યોદય માણવાનો શોખ છે. સૂર્યોદયની પહેલા એક ઘડી એવી ખાસ હોય છે કે જ્યારે અંધારું અને અજવાળું એકમેકને મળે છે. અંધારા અને અજવાળા વચ્ચે સુમેળ ન હોઈ શકે એ વાત ખોટી પાડે છે. ધીમે ધીમે ફેલાતો કોકરવણો પ્રકાશ એને આકર્ષે છે. કુદરત આકર્ષે છે. પણ નાયક.. નાયિકા કહે છે કે નાયકને વહેલી સવારના સપના જોવાનો શોખ છે! ટુંકમાં નાયકને મોડે સુધી ઉંઘવાની ટેવ છે! કવયિત્રી આ વાત નાજુકાઈથી મુકે છે.

૨)

અગ્નિની ચોતરફ

અમે સાથે ફેરા ફરેલા..

હું ઉત્તરમાં વળી,

એ

પ્રશ્નોમાં!

જુદા જુદા વ્યક્તિત્વ, શોખ અને આદતો ધરાવતા બે પાત્ર લગ્નસંબંધથી જોડાય છે. બન્ને સમાધાન અને અનુકુલનના માર્ગ પર અડધું અડધું ચાલીને એક બિંદુ પર મળે ત્યારે જ આ સંબંધ સાર્થક થાય. નાયિકા કહે છે કે અમે સાથે ફેરા ફરેલા. આગળની સફર પણ સાથે કાપવાની હતી. બે વ્યક્તિમાંથી એકાદ બીજાને પામવાને બદલે માપવાના પ્રયાસમાં લાગી જાય

એ સૌથી પીડાદાયક બાબત છે. આ પ્રયાસોમાં શ્રદ્ધા ઓછી થતી જાય છે. એકબીજામાં શ્રદ્ધા હોવી એ સંબંધની ચેતના છે. નાયિકા કહે છે કે હું ઉત્તરમાં વળી, એ પ્રશ્નોમાં! સતત ખુલાસા આપવા પડે છે, ડગલેપગલે છલકતા અવિશ્વાસ સામે પોતાને સાબિત કરવું પડે છે.

૩)

કેટલું સહજ સ્વીકારી લીધું છે,

એણે - મારું યાહતા રહેવું

મેં - એનું યાખતા રહેવું !!

આહ..

સામાન્ય રીતે સ્ત્રીને પોતે પરિવાર માટે શું શું કર્યું એ વિચારવામાં રસ હોતો નથી. એને માટે પ્રેમ એટલે સહજ સ્વીકાર. પોતાની વ્યક્તિને એના ગુણ દોષ સહિત યાહવું એ એને માટે સહજ છે. પણ દુઃખની વાત એ છે કે પુરુષ આ પ્રેમ કે સહજ સ્વીકૃતિને સ્ત્રીની ફરજના ભાગ રૂપે જુએ છે. સામે પોતે એટલી સહજતાથી સ્વીકાર કરી શકતો નથી. કવયિત્રીએ આના માટે ખૂબ વેધક શબ્દ વાપર્યો છે.. યાખવું.. વાનગીનો ઉપભોગ કરતાં પહેલા યાખી જોવી. જો સ્વાદ પસંદ પડ્યો તો આરોગવી. અહીં નાયિકાએ દરેક વખતે ગમતા રહેવા પરીક્ષા આપવી પડે છે. નાયક પોતે જેવો ઈચ્છે તેવો, તેટલો અને પોતાને ગમતો પ્રેમ કરાવવા માંગે છતાં એ બાબતને પણ નાયિકાએ સહજતાથી સ્વીકારી છે.

૪)

હું

એની આંખોમાં
મારું ભાવિ જોયા કરું છું,
એ મારી આંખોમાં
ફંફોસ્યા કરે છે
મારો ભૂતકાળ!!

સ્ત્રી માટે પ્રેમ એ જિંદગીનો ભાગ નથી, પણ જિંદગી છે. પ્રેમમાં હોવાની અનુભૂતિ પણ પ્રેમ છે, સુખ છે. પોતાના ગમતા પુરુષની આંખમાં એ પોતાનું ભાવિ જોયા કરે છે. ક્યારેક, કદીક તો એ રીઝશે, પ્રેમનો પડઘો પાડશે એ આશા સાથે આખી જિંદગી રાહ જોવાની નાયિકાની તૈયારી છે.. એકબીજાની સાથે રહેતા બે માણસો એકબીજાની સાથે જીવવા માંગતા હોય તો દુનિયાની કોઈ શક્તિ એમને સુખી થતાં રોકી શકે? પણ નાયક ભૂતકાળમાંથી બહાર જ ન આવવા નથી માંગતો. આગળ થયેલી ભૂલો, ઘર્ષણ જેને માટે એણે ક્યારેક નાયિકાને જવાબદાર ઠેરવી હોય એ પ્રસંગો નાયિકાની આંખોમાં એ સતત ફંફોસ્યા કરે છે.

૫)

અમે

એકમેક માટે સૂરજ થઈને ઝળહળવાના
સોગંદ ખાધા..
મને પોષ માફક આવ્યો,
એને વૈશાખ !

સૂરજ, પોષની કડકડતી ટાઢમાં કેવો હુંફાળો લાગે અને વૈશાખમાં દઝાડી દેતો હોય એટલો તપે. સંબંધની શરૂઆતમાં એકમેક માટે સૂરજ થઈને ઝળહળવાના કોલ આપ્યા હોય. નાયિકા પોષના સૂરજ જેટલી હુંફ આપે અને સામે એને વૈશાખનો કાળઝાળ તડકો મળે ત્યારે કેટલી બળતરા હશે વિચારો. ઈમરોઝના શબ્દો યાદ આવ્યા.

જ્યાદાતર લોગોંકી તરક્કી હોતી હૈ..
મિયાં બીવી કી તરક્કી કભી સુની નહીં.. સુનને કો
જી યાહતા હૈ,
મિયાં તરક્કી કરતે કરતે મહેબૂબ બન જાયે, ઔર
બીવી તરક્કી કરતે કરતે મહેબૂબા..

દાંપત્ય જીવનની ક્ષણોને જીવંત કરી દેવા માટે હોય. કાશ કે ઈમરોઝના શબ્દો પ્રમાણે દરેક દંપત્તિની તરક્કી થતી હોત!
અસ્તુ.

પછાતપણું: કાયદાનું કે માનસિકતાનું

લપડાક
- મનોરી શાહ

થોડાક દિવસ જ જાણે શાંતિ રહી અને પાછો મારો દેશ હિંસાનાં ઓછાયા નીચે આવી ગયો. આ વખતે બહાનું છે - માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે જાહેર કરેલ ૧૯૮૯માં બનેલા અનુસુચિત જાતિ અને અનુસુચિત જનજાતિ માટેનાં અત્યાચાર નિવારણ એક્ટ (scheduled caste (SC) and scheduled tribes (ST) (Prevention of atrocities) act, 1989) માં સુધારાનું.

પહેલા આ એક્ટ વિષે વાત કરીએ. બંધારણમાં આર્ટિકલ 17ની ચોખવટ અને ૧૯૫૫માં અમલમાં આવેલો અસ્પૃશ્યતાને લગતા ગુનાઓ વિશેનો કાયદો જેને ૧૯૭૬માં નાગરિકોના અધિકારોનાં રક્ષણ માટેનાં કાયદા (Protection of civil rights Act) માં જ સમાવી લેવામાં આવેલો - તે અનુસુચિત જાતિ તથા જનજાતિ માટે પોતાનું કામ કરી શકતાં નથી એવું લાગતા સરકાર ૧૯૮૯માં આ “એટ્રોસિટી એક્ટ” અમલમાં લાવી. એટલે આપણે માની લઈએ કે એ વર્ષો સુધી તો atleast ‘SC/ ST’ દેશવાસીઓ સાથે અસ્પૃશ્યતા-દુર્વ્યવહાર અને એમના પર ઘાતકી અત્યાચારો અટકવાનું નામ નહિ લેતા હોય. એકદમ સામાન્ય ભાષામાં કહીએ તો આ જે એક્ટ છે એમાં અમુક પ્રકારનાં વ્યવહારોની યાદી આપેલી છે, જે તમે કોઈ પણ વ્યક્તિ જે SC/ST

સમુહમાંથી આવતું હોય એની સાથે કરો તો ફરિયાદનાં આધારે બિનજામીનપાત્ર ગુનો તમારા પર લાગે. (એક્ટમાં ખરેખર તો ખુબ વિગતથી સજાની અને ફરિયાદથી કેસનાં નિકાલ સુધીની પ્રક્રિયાની જાણકારી આપેલ છે, જે હું અહીં સમાવી શકું એમ નથી.) અને એ જે યાદી છે એમાં જે જે પ્રકારની ઘટનાઓ કે ‘વ્યવહારો’ સામેલ કરાયા છે એ બધું કોઈ એક જાતિ કે સમાજ જ કેમ, કોઈ પણ જીવ સાથે ના થવું જોઈએ. (આ યાદી એ વખતનાં વિદ્વાનોએ જુના કેસ અને એ સમયે પ્રવર્તમાન રીતભાતો જોયા પછી જ બનાવી હશે ને? આપણા દેશમાં પહેલાનાં સમયમાં લોકો બીજા વ્યક્તિઓને આટલો ત્રાસ આપતા હશે? શું કામ?) જે રીતે લોકસભામાં પ્રસ્તુત કરતા પહેલાં પૂર્વભૂમિકા બાંધવામાં આવી હતી (જે મેં વાંચી જ છે, જોઈ નથી), એ મુજબ આ એક્ટનો ઉદ્દેશ્ય સર્વ વ્યક્તિઓને દેશનાં-સોસાયટીનાં અભિન્ન અંગ તરીકેનો અહેસાસ કરાવાનો અને સમાન અધિકારો મેળવવામાં રક્ષણ આપવાનો હતો.

હવે બસ સુપ્રીમ કોર્ટે થોડો સુધારો કર્યો છે કે એમને અમુક શરતો થોડી ઢીલી મૂકી છે કે ફરિયાદ થતાં જ જે ધરપકડ થતી હતી તે હવે નહિ કરી શકાય; ફરિયાદ પછી એક પ્રીલીમીનરી ઈન્કવાયરી કરી શકાય તો હાથ ધરવી અને પછી જરૂરી લાગે એમ પગલા ભરવા. આનું મુખ્ય કારણ છે આ એક્ટ હેઠળ થતી ખોટી ફરિયાદો અને આ એક્ટ વડે ઉપલબ્ધ સગવડોનો ઉઠાવાતો 'ગેરફાયદો'. કોર્ટનાં આ સુધારા પાછળ તેમનો આશય નિર્દોષો કે ખોટી રીતે ફસાવેલાને પોતાની વાત સાબિત કરવાનો મોકો આપવાનો અને બંને પક્ષે સમાન રીતે ન્યાય માટેની પ્રક્રિયા ઉપલબ્ધ કરાવવા જેટલો જ છે. બંને વખતનાં આશયમાં મને તો ક્યાંય ખોટું નથી લાગતું. તો હવે આ જે હિંસક વિરોધ અને ભારત બંધની અપીલ થઈ એ કેમ? આમાં જેમના માટે આ એક્ટ છે (જે ખરેખર તો ઘણાં આપણા SC-ST સાથીઓ

અને પરિવારોને ખબર પણ નથી.) તેમાંના અમુક 'યુવાન-દલિત નેતાઓ'ને લાગે છે કે એમના હક ઈનવી લેવામાં આવ્યા છે. આ જે સુધારો છે એ એક્ટને 'પાંગળો' બનાવે છે અને એ એમને મંજૂર નથી.

આ જે માનસિકતા છે ને કે પોતાને, પોતાની સાથે હજારો યુવાનોને માત્ર એમના જન્મ કે જાતિનાં કારણે 'પછાત', 'નબળા' કે 'દલિત' ગણી લેવાની અને સરકાર કે સંસ્થાઓ પાસેથી તૈયાર ભાણે બધું મેળવી લેવાની લાલચ રાખવાની, એણે જ આપણને બરબાદ કરી નાખ્યાં છે. એ લોકોએ સમજવું પડશે કે તમને જે કોઈ એવું સમજાવી રહ્યું છે કે એમના કે એમના રાજનૈતિક પક્ષ વગર તમારો કોઈ ઉદ્ધાર કરી શકે એમ નથી, એમનાં ખરેખરા ઉદ્ધાર તમે જ કરી રહ્યાં છો- એમના માટે વોટબેંક બનીને. આપણા દેશને થઈ શું ગયું છે?

અચાનક ઉગી આવેલા નવા 'યુવા-ચહેરાઓ' જાતિવાદ અને દલિતોનો પક્ષ મુકવાના વાયદા કરીને પોતાના રાજકીય રોટલા શેકી રહ્યા છે અને હિત સાચવવાનાં નામ પર માત્ર રાજ્ય અને દેશની શાંતિ ડહોળી રહ્યા છે. કોઈ પણ યુવાન પોતાના કે પોતાના સમાજનાં નામે આવા વ્યક્તિઓને ફાયદો ઉઠાવા જ કેમ દે? એ કદાચ કડવી વાત છે કે અનામત અને વોટ-બેંક સાચવવા રાજકીય પક્ષોએ અત્યાર સુધી આપેલા મફતનાં ફાયદાઓની ટેવ પડી ગઈ છે જે ઝડપથી બધું કરી લેવામાં માનતા આપણે યુવાનો છોડવા માંગતા નથી. અને હવે તો બીજા ઘણાં કહેવાતાં સમૃદ્ધ સમાજને પોતાને અનામત અપાવવા પછાત સાબિત થવું છે જ્યારે ખરેખર ૩૫-૪૦ વર્ષ પહેલા જેમને અન્યાય અને જુલમો સહન કર્યા છે એ સૌ પણ હવે પછાત નથી રહ્યા! જે માયાવતી પોતાને 'દલિતો'ના મસીહા જણાવી આ સુધારાના વિરોધમાં જોર-શોરથી ઉભા છે તેમણે પોતે મુખ્યમંત્રી હતા ત્યારે આ એક્ટના દુરુપયોગની વાત સ્વીકારી છે અને એમાં સુધારા પણ સૂચવ્યા છે. આપણે સૌએ સમજી લેવાની જરૂર છે કે સરકાર કે નેતાઓ કોઈનાં સગા નથી અને આપણે સૌએ જ આપણું અને દેશનું ધ્યાન રાખવાનું છે.

લોકોને અનામત લેવાની, પોતાને ગરીબ, બીજાથી પાછળ સાબિત કરવાના શોભ ઉપડ્યા છે. શું જરૂર છે? આપણે બધાં જ યુવાનો સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છીએ પોતાને અને

પોતાના પરિવારને ઊંચા લાવવા માટે. અત્યારનાં નિયમ પ્રમાણે જેઓ અનામત માટે હકદાર છે એમને કોઈને આમ વિચાર નહી આવતા હોય કે આ શું દલિત-પછાત માંડ્યું છે? હું પોતે ભણેલો-ગણેલો છું, મારો પરિવાર કમાય છે. અમે એ જ મધ્યમવર્ગના છીએ જેમાં કદાચ અડધી દેશની વસ્તી આવી જાય. અમને અલગ કેટેગરી કે લેબલ આપવાની જરૂર જ નથી. કોઈ પણ યુવાનને પોતાને બીજા કરતા ઓછા કે ઉતરેલા માનવાનું શું કામ ગમે? અનામત-વિરોધી આંદોલોનો જ્યાં સુધી જેમને અનામત મળી રહી છે કે મળી ચુકી છે એમના તરફથી નહિ થાય ત્યાં સુધી દેશની પ્રગતિ થઈ કહેવાશે?

P.S.: મને અમુક પ્રતિભાવો મળ્યા મારા ગયા વખતનાં લેખ વિષે અને આપની અપેક્ષા પર ખરી ઉતરી ના શક્યાનો મને અફસોસ છે. ફેસબુકનો ઉપયોગ ના કરવાનો ગેરફાયદો છે કે જે લોકો એમ જ પોતાની વોલ પર પોસ્ટ કરી દેતા હોય છે એના માટે મારે અહીં 'પંખ'નો સહારો લેવો પડે છે. આપની કોઈ ટોપિક માટે રીક્વેસ્ટ હોય તો એ પણ મને જણાવી શકો છો manorishah@gmail.com પર. હું ન્યાય આપવાનો પુરતો પ્રયત્ન કરીશ.

Knowtamin

ગુજરાતનાં સ્થાપનાદિન નિમિત્તે
કેટલીક વાતો ગુજરાતની...

- વિરલ જોશી

- ગુજરાત પ્રદેશ માટે 'ગુર્જર' શબ્દ સૌ પ્રથમ મૂળરાજ સોલંકીનાં સમયમાં પ્રયોજાયો.
- કવિ પ્રેમાનંદે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે જ્યાં સુધી ગુજરાતી ભાષાને માન નહીં મળે ત્યાં સુધી તેઓ પાઘડી નહીં પહેરે.
- ગુજરાતમાં બોલતી ભાષાને 'ગુજરાતી' નામ કવિ પ્રેમાનંદે આપ્યું.
- ગુજરાતસ્થિત અશોકનાં શિલાલેખમાં વન્યજીવોનાં સંરક્ષણ માટેનાં નિયમો કોતરવામાં આવ્યા છે.
- વડોદરાનાં મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડે તેમનાં રાજ્યમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરી હતી.
- પ્રાચીન ગુજરાતની રાજધાની 'આનંદપુર' આજે વડનગરના નામે ઓળખાય છે.
- ભારતમાં બે જુદી જુદી નદીઓનાં નીર એકત્ર કરવાનું કામ સૌપ્રથમ ગુજરાતે કર્યું છે.
- ભારતનું સૌપ્રથમ બંદર ગુજરાતમાં આવેલ લોથલમાં હતું. (લોથલ નામનો મતલબ 'મરેલાઓનો કોથળો' એવો થાય.)
- ૧૨ જ્યોતિર્લિંગ પૈકીનું સૌ પ્રથમ જ્યોતિર્લિંગ ગુજરાતમાં આવેલ સોમનાથ છે, જેનો અર્થ ચંદ્રનો રક્ષક થાય છે.

'ગુજરાતનાં ગરવા ગૃહે કિલ્લોલતાં રહીએ સદા,
પાવન ભૂમી આ ગુર્જરી, સૌના હૃદય સીંચીએ સદા.'

- ઉષા ઉપાધ્યાય

ખુલ્લા-દ્વાર

વાતચીત

- ડૉ. બેલા દોગા

'Pirates of the Caribbean' મૂવીથી લગભગ બધા પરિચિત જ હશે. આ ફિલ્મમાં કેપ્ટન જેક સ્પેરો એક સ્થિતિમાં ફસાઈ જાય છે, જેમાં ચાંચીયાઓ તેને પકડી લે છે અને મારી નાખવાની તૈયારીમાં હોય છે. ત્યાં જેકને બચવાનો કોઈ માર્ગ સૂઝતો નથી પણ અચાનક જ એક જ શબ્દ એનો જીવ બચાવી લે છે. એ શબ્દ ત્યાં ફિલ્મમાં હોય છે, 'વાત ચીત'. મૃત્યુ નજીક પહોંચેલો માણસ વાતચીતનો અધિકાર રાખે છે, એવો ચાંચીયાઓનો નિયમ હોય છે. જે નિયમના નામે જેક જીવ બચાવવામાં કામિયાબ થાય છે વગેરે વગેરે...

હું એ ફિલ્મની વાર્તા કહેવા નથી માંગતી પણ મને એ શબ્દ બહુ પસંદ આવ્યો એટલે ખુદની રોકી નથી શકતી એના વિશે ચર્ચા કર્યા વગર. જો ચાંચીયા જેવા વ્યક્તિ કે જેમના મિજાજ, વર્તન કે વાણીના કોઈ જ નિયમ ન હોય એ લોકો પણ આ નિયમ પાળતા હોય તો આના વિશે આપણે એક વાર તો વિચારવું જ જોઈએ એવું નથી લાગતું? હું થોડોક સંદર્ભ બદલાવું છું. રોજિંદા જીવનમાં એવી ઘણી બધી બાબતો હશે જો એક વાર આમને સામને બેસીને વાત કરી હોત તો એ

બાબતોનું સમાધાન જે આવ્યું એના કરતાં જુદું આવ્યું હોય શકે, એવું બની શકે. વિસ્તૃત કરીને સમજાવું તો માની લો છોકરો-છોકરી એકબીજાને યાહે છે, પણ જરૂરી નથી કે એ બધી જ બાબતો share કરતા હોય એક બીજા સાથે. ઘણીવાર છોકરીઓને મોટેભાગે મનમાં એવું હોય કે, "આ થોડી કહેવાનું હોય? આ તો એણે સમજવું પડે ને?" છોકરાઓને પણ સામે પક્ષે એવું જ થતું હોય છે. પણ ગુજરાતીમાં એક કહેવત છે, 'મનમાં ધરધવું ને મનમાં પરણવું'. આ સ્થિતિમાં રહેવા કરતાં વાતચીત કરી લો તો ઝઘડાનો અંત ન આવી જાય? પણ આ વાતચીત જ થતી નથી એટલે ઘણા બધા સંબંધો પર પૂર્ણવિરામ આવી જાય છે.

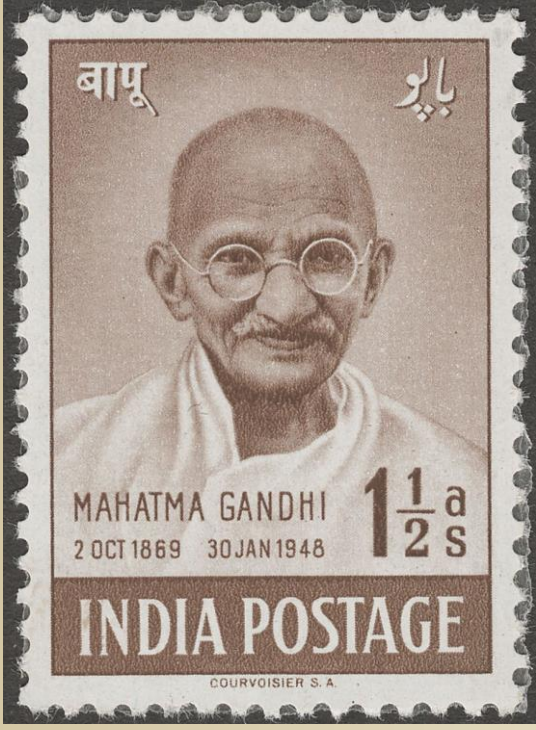
પતિ-પત્નીની વાત કરું તો ઘણા બધા ઘરોમાં આ તકલીફ સામાન્ય થવા લાગી છે. સ્ત્રીઓ હવે પગભર થતી થઈ છે એટલે કદાચ એમનામાં પણ એક છૂપો અહંકાર ધર કરવા લાગ્યો છે, કે હું શું કામે સામેથી બોલું? એનો વાંક છે એ મને મનાવશે. સામે પક્ષે પુરુષની તો પ્રકૃતિ સાથે થોડો અહંકાર જોડાયેલો જ છે, તો એ પણ એમ જ વિચારશે. બંનેમાંથી કોઈ વાતચીત કરવા તૈયાર નહીં હોય. ક્યારેક પરિસ્થિતિ હદ કરતાં વધુ વણસી જાય તો અંતમાં છૂટાછેડા સુધીની નોબત આવી જતી જતી હોય છે. પણ આટલા કઠોર નિર્ણય ન લેતાં એકવાર બંનેએ વાતચીત કરી હોય તો? તો કદાચ એમના સંબંધો આજે પહેલાં કરતાં વધારે સુમધુર હોય ને? પણ આ વાત સમજતાં બહુ સમય લાગે છે અને જ્યારે સમજાય છે ત્યારે સમય નથી હોતો. વાતચીત કરવાથી ફિલ્મના એક પાત્રનો જીવ બચતો હોય તો શું આપણા સંબંધો નહીં બચી શકે?

જિંદગી બહુ નાની હોય છે મિત્રો. થોડોક અહંકાર ઓછો કરી જો સામેથી વાતચીત શરૂ કરવાથી સંબંધો સુધરી શકતા હોય તો કેમ નહીં? આ નાની નાની તકલીફોના લીધે જ આપણે મોટી ખુશીઓથી વંચિત રહી જઈએ છીએ. દરેકને ડ્રાઈવિંગ વખતે સીધો રસ્તો જ ગમે છે પણ એ સીધા રસ્તા સુધી પહોંચવા વચ્ચે આવતાં ખાડા ખાબોચિયા ને તો પાર કરવા જ પડશે. જો એ ખાડાઓમાં જ અટવાયેલા રહીશું તો સીધા રસ્તા પર કેવી રીતે પહોંચાશે?

હંમેશા આગળ વધતા રહેવું જ જિંદગી છે. એક જગ્યા પર પડી રહેતું પાણી પણ ગંધાઈ જતું હોય છે. જિંદગીને પણ પાણીની જેમ વહેતી જ રાખવી જોઈએ. નાની મોટી તકલીફોને વાતચીત કરીને ત્યાંને ત્યાં જ સુધારી લેવી જોઈએ. બસ આ એક વાતચીતનું નાનકડું પગલું જીવનના સુખના દ્વાર ખોલવા માટેનું એક માધ્યમ હોય એવું નથી લાગતું?

‘પંખ’ લાવી રહ્યું છે
એક નવતર પ્રયોગ...

Dear “Postcard”

તમે ક્યારેય કોઈને ટપાલ લખેલી?
યાદ છે, છેલ્લે ક્યારે લખેલી?

કોઈને ટપાલ લખવાનો અનુભવ કરવો
છે?
અનુભવ છે? તો અનુભવ તાજો કરવો છે?

કોઈને પણ ઉદ્દેશીને, કોઈ પણ વિષય
પર પત્ર લખો.
પણ મોકલો અમને આ એડ્રેસ પર.

પોસ્ટકાર્ડ મોકલવાની છેલ્લી
તારીખ છે 30/05/2018

। ચાલો થોડુંક લખીએ ।

તમારે કોઈને કશીક વાત કહેવાની રહી ગઈ છે?!

કોઈની માફી માગવાની કે કોઈકને આભાર કહેવાનું રહી ગયું છે?
કે કશુંક કહેવું છે પણ એ વ્યક્તિ સુધી પહોંચી નથી શકતા!..

તો ચાલો, ઉપાડો કલમ અને લખી મોકલો અમને એ વાતો
અમારા સરનામે

Address :- “પંખ મેગેઝીન”

13/A, જ્ઞાનસાગર સોસાયટી, સંપતરાજ ફ્લેટ્સની પાછળ,
A.M.A.ની સામે, ડૉ.વી.એસ. રોડ, પોલીટેકનીક,
અમદાવાદ, ગુજરાત - ૩૮૦૦૧૫

Tel. : 079-26304744

‘પંખ’ની
ઉડાનમાં
સહભાગી પાંખો
યાજ્ઞિક વધાસિયા
મનોરી શાહ
અનંત ગોહિલ
વિરલ જોશી
કેયુર દુધાત

સહદય આભાર
નરેશ સોલંકી
રાજુલ ભાનુશાલી
મીરા જોશી
સ્પર્શ હાર્દિક
ઉમા પરમાર
દર્શિલ ચૌહાણ
હોઝેક્ષા અગવન
મુનીર મલેક
પવન પટેલ
ડૉ બેલા દોંગા

અમારી સાથે ઉડવાના આકાશી માર્ગો

 pankhemagazine@gmail.com

 <http://www.facebook.com/pankhemagazine>

 +919904918168

 https://twitter.com/pankh_emagazine

 <https://www.youtube.com/channel/UCakmCpwf4oF2ZICI-YPIVDg>

 https://www.instagram.com/pankh_emagazine/

